

**ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ
ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSC.03/30.12.2019.FIL.05.02 РАҚАМЛИ
ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ҚЎҚОН ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

ЭРҒАШЕВ МУҲАММАДЖОН РАҲМОНОВИЧ

**СИЁСИЙ ДИСКУРСДА ҚЎЛЛАНУВЧИ БОҒЛОВЧИ
ФЕЪЛЛАРНИНГ ФУНКЦИОНАЛ-СЕМАНТИК ТАДҚИҚИ**

10.00.11-Тил назарияси. Амалий ва компьютер лингвистикаси

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

ФАРҒОНА – 2020

УДК:

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
автореферати мундарижаси**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD) по
филологическим наукам**

**Contents of dissertation abstract of doctor of philosophy (PhD) on
philological sciences**

ЭргашевМуҳаммаджонРаҳмонович

Сиёсийдискурда қўлланувчи боғловчи феълларнинг функционал-
семантик тадқиқи

..... 3

Ergashev Muhammadjon Rahmonovich

The functional-semantic investigation of linking verbs used in political
discourse

..... 27

ЭргашевМуҳаммаджонРаҳмонович

Функционально-семантическое исследование глаголов – связок,
используемых в политическом
дискурсе.....

..... 49

Эълон қилинган ишлар рўйхати

Список опубликованных работ

List of published works..... 53

**ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ
ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSC.03/30.12.2019.FIL.05.02 РАҚАМЛИ
ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ҚЎҚОН ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

ЭРҒАШЕВ МУҲАММАДЖОН РАХМОНОВИЧ

**СИЁСИЙ ДИСКУРСДА ҚЎЛЛАНУВЧИ БОҒЛОВЧИ
ФЕЪЛЛАРНИНГ ФУНКЦИОНАЛ-СЕМАНТИК ТАДҚИҚИ**

10.00.11-Тил назарияси. Амалий ва компьютер лингвистикаси

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

ФАРҒОНА – 2020

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2020.2.PhD//Fil.63 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Қўқон давлат педагогика институтида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Илмий кенгаш веб-саҳифаси www.tashgiv.uz ҳамда «ZiyoNet» Ахборот таълим портали www.ziynet.uz манзилларига жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Қўлдошев Ақром Махмудович
филология фанлари номзоди, доцент

Расмий оппонентлар:

Набиева Дилора Абдулхамидовна
филология фанлари доктори, профессор

Умарова Наргизахон Рустамовна
филология фанлари номзоди, доцент

Етакчи ташкилот:

Наманган давлат университети

Диссертация ҳимояси Фарғона давлат университети ҳузуридаги филология фанлари бўйича илмий даражалар берувчи DSc.03/30.12.2019.fil.05.02 рақамли Илмий кенгашининг 2020 йил «__» _____ соат _____ даги мажлисида бўлиб ўтади. (Манзил: 100151, Фарғона ш., Мураббийлар кўчаси, 19, Тел: (0573) 244-44-29; факс: (0573) 244-44-91; e-mail: fardu_info@umail.uz) Диссертация билан Фарғона давлатуниверситети Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (__ рақами билан рўйхатга олинган).(Манзил: 100151, Фарғона ш., Мураббийлар кўчаси, 19, Тел: (0573) 244-44-94

Диссертация автореферати 2020 йил «__» _____ куни тарқатилди.

(2020 йил «__» _____ даги __ рақамли реестр баённомаси).

А.А. Қосимов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш раиси, филол.ф.д., профессор

И.Т. Хожалиев

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш илмий котиби, филол.ф.н., доцент

А.М. Мамажонов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш ҳузуридаги илмий семинар раиси, филол.ф.д., профессор

КИРИШ (Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати.

Жаҳон тилшунослигида етакчи ҳисобланган антропоцентризм парадигмаси доирасида барча тил бирликларининг функционал-семантик ва когнитив-концептуал тадқиқи кенг ҳажмда амалга оширилмоқда. Шу нуқтаи назардан тилшунослар олимлар феълга хос функционал вариантлардан бири ҳисобланган боғловчи феълларнинг инсон томонидан дунёни билиш вазифасини бажаришдаги ўзига хос ролини ўрганишга алоҳида эътибор қаратмоқда. Жаҳоннинг қатор етакчи мамлакатларида расмий равишда таълим соҳасида, илм-фан, матбуот, интернет, радио, телевидение, расмий ҳужжатлар, бизнес ва санъат, жамоат ташкилотлари фаолияти ўз она тиллари қатори инглиз тилида ҳам юритилиши йўлга қўйилган бўлиб, бу ҳол инглиз тилининг ҳар томонлама тараққий этиши, қолаверса, эмпирик-функционал чегаралари янада кенгайиши учун қулай шарт-шароитлар яратади.

Дунё тилшунослигида, функционал жиҳатдан ривожланган барча тилларда гап структурасида кесимни шакллантирувчи тил бирликлари – боғловчи феъллар синтактик хусусиятларининг дискурсда қандай намоён этилишига тилшунослар қизиқиш билдирмоқдаларки, бу жиҳат дискурсда тил унсурларининг фарқли функционал юктамаларига тааллуқли сабаб ва омилларни ўрганиш зарурияти билан боғлиқ.

Ўзбекистонда тилшунослик соҳасидаги тадқиқотларда боғловчи феъллар масаласининг семантик-стилистик хусусиятлари анъанавий тилшунослик доирасида турли мактаб вакиллари томонидан ўрганиб келинди вабунда асосан структур-семантик, функционал характеристика йўналиши устунлик қилди. Шу нуқтаи назардан олиб қаралганда, бугунги кунда сиёсий дискурсда қўлланган боғловчи феъллар функцияларининг тизимли таҳлили алоҳида аҳамият касб этади. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида «... илмий тадқиқот ва инновация фаолиятини рағбатлантириш, илмий ҳамда инновация ютуқларини амалиётга жорий этишнинг самарали механизмларини яратиш»¹ масалаларининг устувор стратегик йўналиш сифатида белгилаб қўйилиши тилшунослик соҳасида кенг қўламли илмий изланишлар олиб боришни, соҳага оид ўқув-методик қўлланмалар яратиш ишларини янги босқичга олиб чиқди. Бу босқичда боғловчи феълларнинг сиёсий дискурсдаги функционал-семантик хусусиятларини муайян тиллар мисолида тадқиқ этиш ҳар қачонгидан ҳам долзарб ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 8 майдаги “Узлуксиз таълим тизимининг чет тиллар бўйича давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 124-сон Қарори, Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президентининг 2016 йил 13 майдаги “Алишер

¹Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони// Халқ сўзи, 2017 йил, 8 февраль. – № 28.

Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетини ташкил этиш тўғрисида»ги ПФ-4797-сон Фармони, 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси ҳақида»ги Президент Фармони, 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сон «Олий таълим тизимини янада такомиллаштириш ҳақида»ги Қарори, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 8 августдаги «Таълим муассасаларида чет тилини ўқитишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари ҳақида»ги Қарори, 2019 йил 21 октябрдаги «Ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги нуфузи ва мавқеини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Президент Фармонида ҳамда мазкур соҳа бўйича қабул қилинган бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишга ушбу диссертация муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Диссертация тадқиқоти республика фан ва технологиялари ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Дискурс, жумладан, сиёсий дискурснинг мазмун-моҳияти, мақсади, нутқдаги вазифаси ва ўзига хос хусусиятлари, белгилари, коммуникатив ва функционал параметрлари Н.Д.Арутюнова, Е.И.Шейгал, И.Ф.Ухванова, В.З.Демьянков, В.И.Карасик, С.Е.Кунцевич, Е.Е.Чижевская, М.Г.Пыжова, Н.Г.Юзефович каби ғарб ва рус тилшунос олимлари тадқиқотлари² да ўрганилган. Мазкур тадқиқотларда асосий эътибор сиёсат вакиллари томонидан нутқор қабул қилувчи шахслар (тингловчилар) да ният, ишонч уйғотиш ва уни ҳаракатга ундаш самарадорлигига қаратилган.

Сиёсий дискурс масаласи тилшуносликда назарий жиҳатдан ўрганилган бўлса-да, унинг шаклланиши боғловчи феъллар иштирокисиз тўқис эмаслиги кузатилади. Шу нуқтаи назардан қаралганда, сиёсий дискурсда қўлланувчи

² Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингв. энциклоп. словарь. – Москва: Сов. энцикл., 1990. – С. 136–137; Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса: Дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.01. – Волгоград, 2000. – 201 с.; Ухванова И.Ф. Смысловые и существенные параметры политического дискурса в фокусе внимания исследователя // Язык и социум: материалы II Междунар. конф. – Минск, 1998; Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политического филология // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. – М., 2002. – №3. – С.32–43; Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.; Кунцевич С.Е. Психологические аспекты политического дискурса // Вестник Минского гос. лингвист. ун-та. Сер. I, Филология. – 2005. – № 4 (20). – С. 37–50; Чижевская Е.Е. Дискурс политика // Методология исследования политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов: сб. науч. трудов // Белгосуниверситет; под общ. ред. И.Ф. Ухвановой–Шмыговой. – Вып. 1. – Минск, 1998. – С. 161–170; Пыжова М.Г. Аргументация, убеждение и коммуникация // Стратегии коммуникативного поведения: материалы докладов междунар. науч. конф. Минск, 3–4 мая 2001 г.: в 3 ч. // Минский гос. лингвист. ун-т; редкол.: Д.Г. Богушевич [и др.]. – Минск, 2001. – С. 131–134; Юзефович Н.Г. Политический дискурс и межкультурное общение // Интерпретация. Понимание. Перевод: сб. науч. ст. // Санкт-Петербургский гос. ун-т экономики и финансов; отв. ред. В.Е. Чернявская. – Санкт-Петербург, 2005. – С. 231–240.

боғловчи феълларнинг функционал-семантик тадқиқитилшуносликда янги ёндашув, назария ва тадқиқотларни тақозо қилади. Чунки боғловчи феъллар, уларнинг дискурсив хусусиятлари ва бу борадаги функционал-семантик имкониятлари таҳлили кам ўрганилган муаммолардан саналади.

Ҳинд-Европа тилларида боғловчи феълларнинг маъно хусусиятларини ўрганиш ва уларнинг функционал-семантик тадқиқи борасида маълум даражада ишлар бажарилган. Инглиз тили грамматикаси, шу жумладан, боғловчи феълларнинг грамматик имкониятларини аниқлаш ёки уларни таржима қилиш бўйича Э.Ф.Скороходько, В.И.Тархов, Л.С.Бархударов, Н.Н.Болдырев, Л.А.Богданова, И.Н.Меркулова, Л.А.Панасенко, Т.Н.Голицина, Д.М.Валиева, Ф.Г.Гусейнов, Н.Ю.Бессонов, М.Н.Усмонова, Н.Р.Каримова ва бошқа рус тилшунослари илмий тадқиқотлар³ олиб борган бўлса, Европа тилшунослигида эса З.Фрайзингер, К.Хенгвелд, У.А. Крофт, Т.Гивонларнинг тадқиқотлари⁴ да боғловчи феъллар масаласи ёритилган.

Бу ҳодиса фрагментар тасвирда ўзбек тилшунослиги доирасида А.Ҳожиёв, Ҳ.Юсуфхўжаева, Р.Расулов, Ў.Шарипова, С.Мухамедова, М.Содиқова, Т.Мусаев, И.Қўчқортоев, М.Аъламова, А.Ғуломов, М.Асқарова, Ш.Раҳматуллаев, Н.Маҳмудов, А.Нурмонов, Р.Дониёров, Ҳ.Шамсиддинов, С.Акбаров, О.Усмон, Н.Долимовларнинг грамматикага доир тадқиқотлари⁵ да ўрганилган.

³Болдырев Н.Н. Функциональная категоризация английского глагола: Дисс. ...д-ра филол. наук: 10.02.04. – СПб., 1996. – 445с.; Богданова Л.А. Структура и семантика глагольно-именных сочетаний типа "tobecomeateacher; togrowold": Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.663. Моск. гос. пед. ин-т ин. яз. им. М.Тореза. – М., 1970. – 32с.; Меркулова И.Н. Категория функционально-связочных глаголов в современном английском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Тамбов, 2004. – 24с.; Панасенко Л.А. Функциональная роль и категоризация глагола в современном английском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Тамбов, гос. ун-т им. Г.Р. Державина. – Тамбов, 2000. – 21с.; Голицина Т.Н. Служебные связочные глаголы русского языка и их полнозначные соответствия: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Воронеж, гос. ун-тим. Ленин комсомола. – Воронеж, 1983. – 21с.; Валиева Д.М. Система связочных глаголов: Дисс. ... канд. филол. наук. – Пермь, 2005. – 154с.; Гусейнов Ф.Г. Связочные глаголы в английском языке и их соответствия в азербайджанском языке: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 1980. – 172с.; Бессонов Н.Ю. Конструкции с каузативными глаголами-связками в английском и украинском языках: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20. – Донецк, 2017. – 75с.; Усмонова М.Н. Глагол-связка в таджикском и английском языках: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20. – Душанбе, 2016. – 69с.; Каримова Н.Р. Связочные глаголы английского языка и их соответствия в узбекском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.663. Моск. гос. пед. ин-тим. В.И. Ленина. – М., 1970. – 28с.

⁴Frajzynger Z. Motivation for Copula in Equational Sentences. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy – University of Amsterdam Amsterdam, 1999; Hengeveld K. Non-verbal predication. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy – Berlin-New York, 1992; Croft W.A. Verbs: Aspect and Argument Structure. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. – Manchester, Leipzig, 2000. – 172p; Givon T. Serial Verbs and the Mental Reality of "Event": Grammatical vs. Cognitive Packaging. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1991. – P. 1-127.

⁵Ҳожиёв А. Тўлиқсиз феъл: Филол.фан.д-ри...дисс. – Тошкент, 1968. – Б.78; Юсуфхўжаева Ҳ. Ўзбек тили изоҳли луғатида феъл формаларининг лексикографик таҳлилига доир: Филол. фан. номз....дисс. – Тошкент, 1975. – Б.39; Расулов Р. Глаголы состояния в узбекском языке и их валентность: Дисс....д-ра филол.наук. – Ташкент, 1989.–363с.; Шарипова Ў. Ўзбек тилидаги юмуш феълларининг маъно валентликлари: Филол.фан.номз. ...дис. автореф. – Тошкент, 1996. – Б.19; Мухамедова С. Ўзбек тилида ҳаракат феълларининг семантик ва валентлик хусусиятлари: Филол.фан.д-ри...дисс.–Тошкент, 2007.–325б.; Содиқова М.С. Ҳозирги ўзбек адабий тилида феъл стилистикаси (семантик аспектда): Филол.фан.д-ри...дисс. – Тошкент, 1991.–288б; Мусаев Т. Ўзбек тилида сезги феъллари: Филол.фан.номз....дисс.–Тошкент, 1992. –116б.

Қайд этилган манбалар сиёсий дискурсга хос боғловчи феълларнинг функционал-семантик тадқиқига оид назарий ҳамда мазкур тил бирликлари хусусиятларини ўрганишда муҳим илмий ва амалий аҳамиятга эга. Шунга карамай, ҳозиргача боғловчи феълларнинг сиёсий дискурсдаги функционал-семантикхусусиятларимахсус монографик планда тадқиқ этилмаган.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилган олий таълиммуассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация Кўқон давлат педагогика институти илмий-тадқиқот ишлари режасининг “Баркамол авлодни тарбиялашда ўрта умумтаълим мактаблари, академик лицейлар, касб-ҳунар коллежлари ва олий ўқув юртларида инглиз тилини ўқитиш муаммолари” йўналиши доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади боғловчи феълларнинг сиёсий дискурсда намоён бўладиган функционал-семантик хусусиятларини таҳлил қилишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

боғловчи феълларнинг ўрганилаётган тиллардаги сиёсий дискурсда концептуализациялаш муаммосини ўрганиб чиқиш;

боғловчи феълларнинг қиёсий таҳлили асосида сиёсий дискурсда уларнинг функционал-семантик имкониятларини фарқлаш;

сиёсий дискурсда турли тизимли тилларга мансуб боғловчи феъллар мазмуний гуруҳларининг категориал-функционал имкониятларини ўрганиш;

сиёсий дискурсдаги боғловчи феълларнинг бошқа феъл маъно гуруҳларига муносабатини семантик-структуравий таҳлил қилиш.

Тадқиқотнинг объекти сифатида сиёсий дискурсда қўлланилган боғловчи феъллар танлаб олинган.

Тадқиқотнинг предмети сиёсий дискурсда қўлланиладиган боғловчи феълларнинг функционал-семантик жиҳатлари ташкил қилади.

Тадқиқотнинг усуллари: диссертация ишида анъанавий тавсифий, қиёсий-типологик, структуравий, функционал-семантик, семантик-категоризациялаш, кросс-маданий таҳлили каби усул ва методлардан фойдаланилди.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

сиёсий дискурсдаги боғловчи феълларнинг функционал жиҳатдан барча сиёсий-публицистик матн турларида қўлланилиши ва боғловчи феъллар билдираётган маъно кўлами доирасида уларнинг кенг ёки торроқ ишлатилиши каби фарқли томонлари очиб берилган;

ўрганилаётган тиллар материали асосида сиёсий дискурсда қўлланилган боғловчи феълларнинг контекстуал-семантик хусусиятлари тавсифланган;

тадқиқ этилаётган тиллар сиёсий дискурсида ишлатилган услубий жиҳатдан фаолҳисобланмоқ, саналмоқ, дейилмоқ, қилмоқ, этмоқ, эди, экан, эмиш каби боғловчи феъллар аниқланган;

боғловчи феълларнинг субъектив ҳаракат феъллари билан комбинаторикаси жараёнидаги семантик, дискурсив, акс эттириш, ифодалаш, кучайтириш, боғлаш каби потенциал имкониятлари ёритиб берилган;

ўрганилаётган тиллардаги боғловчи феълларнинг майдон сифатидаги ядро(марказ) ва периферикчегаралари аниқланган ҳамда боғлаш, лексик маънони шакллантириш, предикативликни таъминлаш функцияси асосланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

сиёсий дискурсдаги боғловчи феълларнинг функционал имкониятлари ҳамда семантикхусусиятларини ўрганиш орқали нутқ, сиёсий нутқ самарадорлиги кўрсатиб берилган;

боғловчи феълларнинг сиёсий дискурсдаги ўзига хос ва ўхшаш жиҳатлари, шунингдек, буфеълларнинг гап қурилишини семантик ва грамматик жиҳатдан идрок этишда муҳим амалий аҳамиятга эга эканлиги аниқланган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги республика ва халқаро миқёсдаги илмий-услубий ҳамда илмий-амалий конференция материаллари тўпламлари, ОАК рўйхатидаги махсус журналлар ҳамда хорижий илмий журналларда чоп этилган мақолалар, хулосалар, таклиф ҳамда тавсияларнинг амалиётда жорий этилгани, олинган натижаларнинг ваколатли ташкилотлар томонидан тасдиқланганлиги билан асосланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти инглиз, рус ва ўзбек тилларининг қиёсий грамматикаси бўйича илмий тадқиқотлар олиб бориш, монографиялар, диссертациялар ва мақолалар ёзишда илмий асос бўлиб хизмат қилиши билан изоҳланади.

Диссертациянинг амалий аҳамиятиинглиз, рус ва ўзбек тиллари, умумий тилшунослик бўйича дарслик, ўқув қўлланма, ўқув-услубий тавсиялар, луғат ҳамда сўзлашгичлар яратишда фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Сиёсий дискурсда қўлланувчи боғловчи феълларнинг функционал-семантик тадқиқи бўйича олиб борилган илмий тадқиқот асосида:

антропоцентризм парадигмаси доирасида шаклланган ва ривожланган когнитив тилшунослик соҳасидаги лингвистик ҳодисаларнинг дискурс, хусусан, сиёсий дискурс ҳақидаги маълумотлардан Қўқон давлат педагогика институтида “Ўзбекистонда 2004-2009 йилларга мўлжалланган мактаб таълимини ривожлантиришнинг умуммиллий давлат дастурининг бажарилишига муҳим ҳисса қўшиш”, дастурлар доирасида 2007-2008 йилларда бажарилган № ХИД-1-29 “Ўзбекистон олий ўқув юртларининг нофилологик факультетларида бакалавр йўналиши учун немис тили фанини ўқитишда янги педагогик технологияларни татбиқ этишга оид дарсликни яратиш” мавзусидаги фундаментал лойиҳасида фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлигининг 2019 йил 22-октябридаги 89/03-4092-сон маълумотномаси). Натижада сиёсий дискурсда қўлланилган боғловчи феълларнинг функционал жиҳатдан ўхшаш ва фарқли томонларини очиб

бериш масалалари, ўрганилаётган тиллардаги боғловчи феъллар табиати, уларнинг дискурсда воқеланиш усуллари ва хусусиятлари муаммоларини ечиш учун асос бўлиб хизмат қилган;

боғловчи феълларнинг лингвомаданий ва контекстуал, функционал-семантик ва категориал хусусиятларини тизимли таҳлил қилиш масалаларидан, боғловчи феъллар ва умумий боғловчи феълларнинг сиёсий дискурсда шаклланадиган семантик-стилистик ва категориал функционал имкониятлари ҳақидаги илмий хулосаларидан 2015-2018 йилларда бажарилган ModeHED-“Институт ва университетларда соғлиқни сақлашга оид фанларни модернизациялаш” номли ҳамда 2016-2019 йилларда бажарилган 574097-EPP-1-2016-1-CY-EPPKA2-SBHE-JP рақамли “RUECVET: “Пилотирование Европейской системы перевода зачетных единиц (кредитов) для профессионального образования и обучения (ECVET) в национальных системах профессионального образования и обучения России и Узбекистана (2016-2019 г.г)” номли халқаро лойиҳаларда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлигининг 2019 йил 22-октябридаги 89/03-4092-сон маълумотномаси). Натижада боғловчи феълларнинг ясалиши, уларнинг бошқа феъллардан алоҳида жиҳатлари ва тиллардаги бундай феълларнинг ўхшаш ва фарқли томонлари ҳақида маълумот беришда фойдаланилди.

боғловчи феълларнинг сиёсий дискурсдаги функционал-семантик тадқиқига бағишланган таҳлилий фикрлари ва назарий хулосаларидан Ўзбекистон миллий телерадиокомпанияси томонидан тайёрланган «Бедорлик» туркуми радиоэшиттиришларини тайёрлашда фойдаланилган (Ўзбекистон миллий телерадиокомпанияси, «Ўзбекистон» телерадиоканали давлат унитар корхонасининг 2019 йил 19 октябрдаги О'з/Р-1-186-сон маълумотномаси). Натижада радиотингловчиларга тилларда мавжуд боғловчи феълларнинг структураси ва уларнинг сиёсий дискурсдаги функционал-семантик жиҳатлари, бундай феълларни бошқа феъллардан фарқлашда муҳим аҳамият касб этиши радиоэшиттириш давомида асослаб берилди.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 5 та халқаро ва 10 та республика илмий-амалий анжуманларида қилинган маърузаларда жамоатчилик муҳокамасидан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 14 та илмий иш чоп этилган, шулардан, Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрларда 6 та мақола, жумладан, 4 таси республика ва 2 таси хорижий журналларда нашр этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация кириш, уч боб, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат бўлиб, умумий ҳажми 144 саҳифани ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг “**Кириш**” қисмидатадқиқотнинг долзарблиги ва зарурати асосланган, тадқиқотнинг мақсади, вазифалари, объекти ва предмети тавсифланган, республика фан ва технологияларни ривожлантиришнинг устувор йўналишларига мослиги кўрсатилган ҳамда тадқиқотнинг илмий янгилиги, амалий натижалари баён қилинган, олинган натижаларнинг илмий ва амалий аҳамияти очиб берилган, тадқиқот натижаларини амалиётга жорий этиш, нашр қилинган ишлар ва тузилиши бўйича маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг «**Дискурсни шакллантирувчи тил унсурларини функционал-семантик тадқиқ қилишнинг назарий асослари**» номли биринчи бобида, турли тизимли тилларда боғловчи феълларнинг сиёсий дискурсдаги ўрни, боғловчи феълларнинг гапда предикативликни ифода қилиш компетенцияси ва мустақил сўз туркумлари категориясига ўтиши масаласибаён қилинади.

Тилда оғзаки мулоқотнинг аҳамияти масаласи кўплаб ўзбек ва хориж тилшунослари тадқиқот объектига айланган, чунки бу муаммо жумланинг синтактик тузилиши ва, умуман, таркибида от бўлган синтактик қурилмалардаги боғловчи унсурларнинг сиёсий дискурсдаги роли ва аҳамияти ҳақидаги масала билан боғлиқ. Олинган натижалар, шубҳасиз, тил таркибий тузилишини ўрганишда алоҳида аҳамиятга эга. Ҳозирги замон тилшунослигида феълнинг синтактик боғланиш имкониятлари муаммосига бағишланган илмий тадқиқотларда ҳали тасдиғини топмаган айрим масалаларга ечим топиш мақсадида уларнинг умумлаштирилган таҳлилига оид маълумотлар берилди.

Предикат ўрнида грамматик жиҳатдан замон, майл ва бошқа муносабат шакллари ифодалай олмайдиган номинатив лингвистик бирлик (от) ишлатилса, предикатив функцияни ифодалаш учун грамматик жиҳатдан анъанавий равишда боғловчи ёки копулятив деб аталувчи "хаёлий, сохта феъл" яратилади⁶. Отли қурилмалардаги боғловчи феъл элементини ифодалаш учун тилшуносликка оид адабиётларда “боғлама” ва “копула”, “боғловчи феъл” ва “копулятив феъл” каби терминлар қўлланганлиги кузатилади.

Ўзбек тилидаги илмий адабиётларда “боғловчи феъл” термини ўрнида асосан “боғлама” атамаси ишлатилади. Тилшунос олим Ғ. Абдурахмонов таърифига кўра, “**боғлама** ёрдамчи сўз вазифасидаги бўлак бўлиб, кесимнинг маъносига, эганинг семантик ҳамда грамматик хусусиятига оид кўшимча грамматик маъноларни (шаҳси, замони, сони ва бошқаларни) ифодалайди”⁷. Б. Менглиев боғламалар сирасини қуйидагича тавсифлайди: “Кесимни шакллантирувчи ва уни эга билан боғловчи кўмакчи феъл, тўлиқсиз феъл (*эди, экан, эмиш*) ва шунингдек, *бўлмоқ, ҳисобланмоқ, саналмоқ* каби вақтинча луғавий маъносини йўқотган айрим мустақил сўз,

⁶ Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира // Рос. акад. наук, Ин-т языкознания. – М : Языки славянской культуры, 2004. – 560с.

⁷ Абдурахмонов Ғ., Шукуров Ш. Ўзбек тилининг тарихий грамматикаси. – Тошкент: Ўқитувчи нашриёти, 1973. – Б. 257.

керак, лозим, зарур, шарт, даркор каби модал маъноли сўз боғлама дейилади”⁸.

Ушбу масала бўйича ўқув дарсликларида ҳам атрофлича тўхталиб ўтилган ва бу атама шундай изоҳланган: “Асл мустақил маъносини тўла ёки қисман йўқотиб, ёрдамчи вазифага кўчган, феъл бўлмаган сўзларга қўшилиб, кесимни шакллантирувчи, яъни майл, замон, шахс-сон маъноларини ифодаловчи кесим билан эгани боғлашга хизмат қилувчи *бўл-, эди, экан, эмиш, ҳисоблан-, сана-*, каби ёрдамчилар шунингдек, *керак, зарур, даркор, лозим* сўзлари **боғлама** дейилади”⁹.

Г.Н.Лич фикрича, S + Vcop + Compl тузилишидаги гапларнинг таркибий схемаси одатий пропозициядан иборат. Бунда S субъект, Vcop – боғловчи феъл, Compl комплемент субъектни тавсифловчи (отлашган сифат ёки от). Комплемент деганда предикатив тўлдирувчи тушунилади. Бу предикат таркибини "тўлдириш" учун зарур¹⁰.

Инглиз тилидаги феълларнинг функционал типологияси:

Ф Е Ў Л

А.А.Потебня фикрига кўра, боғловчи феъл «ўзида предикатив боғланишни ўз ичига олган алоҳида сўздир, бироқ у ўзича эмас, балки атрибутни эгага қўшувчи воситадир»¹¹, яъни шу билан у формал, грамматик маънога эга.

Боғловчи феъл ҳақидаги шунга ўхшаш тасаввур Д.М.Валиева тадқиқотларида ҳам учрайди. У боғловчи феълни «бир гап таркибидаги

⁸ Менглиев Б., Холиёров Ў. Ўзбек тилидан универсал қўлланма. – Тошкент: Фан нашриёти, 2008. – Б. 250.

⁹ Қодиров М., Неъматов Х., Абдураимова М., Сайфуллаева Р. Она тили. Умумий ўрта таълим мактабларининг 8-синфи учун дарслик. – Тошкент: Чўлпон номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2014. – Б. 64.

¹⁰ Leech G.N. Meaning and the English verb 3rd edition// G.N. Leech. -Routledge, 2014. – 152 p.

¹¹ Потебня, А.А. Полное собрание трудов: Мысль и язык. – М: Лабиринт, 1999. – 300 с.

бўлакларнинг ўзаро боғланишига хизмат қилувчи» ёрдамчи сўз деб ҳисоблайди¹².

Эга билан кесим орасидаги мантиқий муносабатларни ифодаловчи боғловчиларни алоҳида юкламалар тоифасига ажратиш баробарида Л.В.Попова, уларга турли хилдаги грамматик муносабатларни ифодаловчилар вазифасини юклаган ҳолда, уларнинг мустақил моддий маънони ифодалашини рад этади¹³. Анъанавий ёндашув боғловчи феълнинг асосий грамматик вазифаси бўлиб, унга кўра сўзларни бир-бирига боғлашга хизмат қилади.

Худди шундай қарашлар ўзбек ва хориж тилшуносларининг кейинги тадқиқотларида ривожлантирилган. Боғловчи феълни Дж.Лайонз фиктив, яъни “сохта” дея уни семантик жиҳатдан бўш бирлик деб ҳисоблайди ҳамда «боғловчи – бу лексик бирлик эмас, балки соф грамматик «фиктив» феъл бўлиб, замон ва майлга ишора қилувчи бўш бирлик бўлиб хизмат қилади», бунда бўш бирлик деганда Дж.Лайонз юзаки структура элементини тушунади ва унга бирор бир синтактик белгининг моддий кўрсаткичи «бириктирилади»¹⁴.

Боғловчи феъл тилнинг грамматик қоидалари асосида маълум (асосий феълдаги) белгиларни ифодалаш учун қўлланилади. Гап таркибида ўзида шу белгиларни ифодаловчи феъл элементи мавжуд бўлмаган тақдирда, боғловчи феъл бу белгиларни ифодалаш мумкин. Боғловчи феълнинг моҳиятини шу тарзда англаш К.Хенгевелднинг от кесимга бағишланган типологик монографияси, ҳамда грамматик ва лингвистик терминлар луғати¹⁵ да кузатилади.

Юқорида келтирилган боғловчи феъл ҳақидаги таърифлар тилшуносларнинг мазкур тил бирлиги асосан синтагма таркибини тузиш, эга билан от кесим ўртасидаги грамматик муносабатни ифодалаш мақсадларига хизмат қилувчи гапнинг грамматик таркибий қисми тарзида намоён бўлишини тан олишларидан далолат беради. Шунга кўра мазкур диссертацияда биз боғловчи феълнинг қуйидаги таърифини ишчи таъриф сифатида ишлаб чиқдик:

Боғловчи феъл феълнинг функционал варианты бўлиб, лексик маъносини тўлиқ ёки қисман йўқотиб, функционал жиҳатдан тилдаги от ёки отлашган тил элементларининг нутқда бир-бирига предикативлик муносабати орқали боғланишини таъминлашга хизмат қилувчи тил бирлигидир. У феълнинг барча грамматик, семантик ва функционал хоссаларини ўзида мужассамлаштиради.

Боғловчи феъллар тилда қуйидаги бир қатор умумий грамматик хусусиятларни намоён этади:

№	Боғловчи феъл (Vcop) ларнинг умумий хусусиятлари
---	--

¹²Валиева Д.М. Система связочных глаголов: Дисс. ... канд. филол. наук. – Пермь, 2005. – 154 с.

¹³Попова Л.В. Связка в грамматической системе русского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. - Архангельск, 2013. – 43 с.

¹⁴Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику // Пер. с англ. В.А. Звезгинцева. – М.: Прогресс, 1978. – 544 с.

¹⁵Hengeveld K. Non-verbal predication / K. Hengeveld. - Berlin-New York, 1992. -144 p

	Тавсиф	Қолип (модел)
1	Боғловчи феъл мустақил маънога эга эмас	Vcop LM _{ga ega emas}
2	Боғловчи феъл ўзига хос ҳаракат билдира олмаса-да, феълларга хос бўлишсизлик, даража(нисбат), замон каби маъноларга ва бу маънони ифодаловчи шаклларга эга бўла олади	Vcop(LM _{ga ega emas}), лекин V _{га хос} [V _{negative} , V _{voise} , V _{tense}]M _{gaega}
3	Боғловчи феъллар асосий феъл шакллари билан бирикканда, асосий феъл шаклига мос маъно маълум даражада сақланади	[V cop F]+ NV = NVM _{qisman saql}
4	Боғловчи феъл билдирган маъно фақат бир сўзга эмас, балки конструкциянинг характериға караб, бутун бирикмага ёки гапга оид бўлиши мумкин	VcopM → [Vb, S] _{ga oid}
5	Боғловчи феъл шакллари отларга ҳам, феълларга ҳам бирика олади	VcopF → [N va V]
6	Боғловчи феъл шакллари бир неча кесим учун бир ўринда(охирги кесим таркибида) қўлланилиши мумкин	P1, P2...P _{end} [VcopF]
7	Боғловчи феъл билан ҳосил бўладиган феъл шакллари юзага келиши тил учун одатий ҳолдир	L _{da} [VcopF] _{odatiy hol}
Изоҳ	Vcop-боғловчи феъл, LM-луғавий маъно, V _{negative} -бўлишсизлик, V _{voise} - нисбат, V _{tense} - замон, NV - асосий феъл, N - от, V - феъл, P- кесим, P _{end} - охирги кесим, VcopF - боғловчи феъл шакли	

Боғловчи феълларнинг яна бир эътиборга молик жиҳати, уларнинг сиёсий дискурда кенг ва ҳар томонлама қўлланилишидир. Ҳақиқатан ҳам, бу каби феъллар машҳур давлат ва сиёсат арбоблари томонидан фаол ишлатилади. Бу эса сиёсий дискурда боғловчи феъллар алоҳида функционал-семантик моҳиятга эга эканлигини кўрсатади.

Замонавий тилшуносликда “дискурс”, “сиёсий дискурс” термини мутахассислар томонидан кенг қўлланила бошланди. Аввало, бу тушунчанинг қачон, қаерда пайдо бўлганлиги ва қандай маънони англатиши ҳақида тўхталиш зарур.

Дискурсўтганасрнингўрталаридафранцузтилидан кирибкелган. Тилшуносликда дискурс атамаси пайдо бўлганидан кейин тилшунослар орасида дискурс ва матн ўртасидаги фарқни топишга уринишлар бошланиб кетди. Аслида дискурс билан матнни бир-бирдан ажратишнинг тўлиқ имкони йўқ.

Профессор А.Мамажонов назарий жиҳатдан матн доирасини қуйидагича белгилайди: “Тилшуносликда “матн” атамаси асосан бир-бирдан фарқланувчи икки синтактик бирликни ифодалаш учун хизмат қилади: бир маънода “матн” атамаси остида икки ёки бир неча нисбий мустақил гаплардан ташкил топган, тугалланган фикр англатувчи нутқ кўриниши тушунилса, иккинчи бир маънода бутун поэтик ёки прозаик асар, газета ёки журнал мақоласи, илмий доклад, реферат ёки монография каби ёзма нутқ кўринишлари, баъзан бир бутун асарнинг боблари, бўлимлари, қисмлари ва уларни ташкил этувчи абзацлар маъноси англашилади”¹⁶.

Н.Д.Арутюнованинг фикрича, дискурсни “матн+вазият”, яъни матн яратилган вазият ташкил этади, матнни эса “дискурс – вазият”, яъни

¹⁶ Мамажонов А., Абдупаттоев М. Матн назарияси. Ўқув-услубий қўлланма. – Фарғона: “Водил принт” хусусий корхонаси, 2016. – Б. 15.

дискурдан вазиятнинг олиб ташланиши юзага келтиради. Дискурс – мақсадгаўналтирилгани жтимоий ҳаракатлардан нутқ, шунингдек, тадқиқотчилар томонидан тиламалӣ тининг мураккаб бирлиги ва эксперименталомиллар сифатида ҳам талқин этилади¹⁷.

Қисқача айтганда, дискурс нутқ ва мулоқот демакдир. Тилшунос олим М.Э.Умархўжаевнинг мулоқот одоби, нотиклик маданияти ҳақида қуйидаги фикрлари диққатга сазовор: “Мулоқот – суҳбатбахамжихат куриладиган бино... нимани гапириш ҳар доим ҳам муҳим бўлавермайди, қандай гапириш эса доим муҳимдир”¹⁸.

Профессор М.Ҳакимов ўз тадқиқотида дискурснинг бир бўлаги – гапдан англашилган мазмун билан субъект муносабати, шунингдек, тилшунослик ва социология фанларининг туташ нуктасида тилнинг жамият ҳаётига таъсири муҳим эканлигини таъкидлаб ўтган¹⁹.

Демак, дискурс абстракт тушунча бўлиб, нутқ яратиш учун зарур бўлган шарт-шароитлар ва нутқ иштирокчиларини англатади, шунингдек, оғзаки ва ёзма нутқнинг айрим ҳолатларида қўлланиладиган тилдир. Қолаверса, дискурс кенг тушунча сифатида матн, нутқ ва уларнинг шаклланиши, ифодаланиши, таъсирчанлиги ва самарадорлигида муҳим рол ўйнайди. Бу борада сиёсий дискурс ўзига хос жиҳатлари билан бошқа дискурс шаклларидан ажралиб туради.

Рус тилшуноси И.Ф.Ухванова-Шмыговасиёсий дискурснинг маънавий-маърифий тадқиқотлари, умуман, замонавий сўзлашувда аайниқса, сиёсий мунозарада муҳим маълумотни бериши мумкинлигини таъкидлайди²⁰. Сиёсий дискурсга хос бўлган белгиларни аниқлаш, шунингдек, сиёсий нутқнинг тарихий в амиллий ўзига хос хусусиятларини, муайян услубларнинг гузлуксизлигини, турларини, алоқашакларини, таркибий қисмларини аниқлаш керак. Шундай қилиб, сиёсий дискурс ни ўзяхлитлиги билан изоҳлашни фақат тилшунослик билан чеклаш мумкин эмас, акс ҳолда сиёсий дискурснинг мазмуни ва мақсади кўзгаташланмайди.

Сиёсий дискурс – сиёсатни оммага етказиб беришда масъул шахслар томонидан зарур бўлган сиёсий билимлар йиғиндиси, потенциал ўлчовдас ўзлашув ва коммуникатив соҳага хизмат кўрсатишга қаратилган оғзаки ва ёзма белгилар, шунингдек, презентациялар ва матнларни тақдим қилишга бағишланган семиотик макон.

Сиёсий дискурснинг асосий омиллари 3та:

¹⁷ Бу борада қаранг: Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингв. энциклоп. словарь. – Москва: Сов. энцикл., 1990. – С. 136-137;

¹⁸ Умархўжаев М. “Қизил китоб”га тушмас туйғулар [Матн]: Комусий луғат – Тошкент: Академнашр, 2019. – Б.54.

¹⁹ Ҳакимов М. Ўзбек тилида матннинг прагматик талқини: Филол. фан. д-ри дисс.... автореф. – Т., 2001. – Б.14.

²⁰ Ухванова-Шмыгова И.Ф. Каузальный анализ политического текста // Методология исследования политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов: сб. науч. трудов // Белгосуниверситет; под общ. ред. И.Ф. Ухвановой-Шмыговой. – Вып. 1. – Минск, 1998. – С. 45-52.

Шунингдек, дискурсни потенциал ҳажми минут қаракатларининг одатий белгиларива мулоқот турига хос нутқ жараёнларива жанрларихақида фикрларни ўзичига олади.

Боғловчи феълларнинг гапда предикативликни ифода қилиш компетенцияси ҳақида сўз юритилар экан, аввало, “предикативлик” тушунчасига эътибор қаратиш зарур. Гапнинг тил ва тафаккур ўртасидаги воситачилик ўрнини аниқлашда предикативлик (ёки предикация) тушунчаси бажарганидек, дунёдаги нарса ёки ҳодисалар ўртасидаги воситачилик вазифасини боғловчи феъллар бажаради ва у гап табиатининг барча сирларини очувчи калит вазифасини ўтайди.

Э.Бенвенист гапнинг қандай бир ҳолатда вужудга келиши, сўз бирлиги, ва умуман, сўз ҳамда гапнинг асосий фарқи нимада эканлигини изоҳлар экан: “Бу биринчи ўринда фақат гапгагина хос бўлган барча тил бирликларидан фарқловчи омил бўлган предикативликдир”²¹. Юқорида берилган фикрга кўпчилик қўшилади ва предикативлик ҳар доим ҳам гапнинг бўлаклари ҳамда аъзолари билан ўзаро предикатив алоқада намоён бўлавермайди, балки у гапга тўлиқ мос бўлиб, гапнинг бўлакларга бўлинишини талаб этмаслиги мумкин (Shutup! It is getting dark. etc). Бу каби гапларнинг грамматик тузилиши турлича бўлади. Шунга ўхшаш бўлакларга бўлинмайдиган гаплар фақатгина бир сўздан ёки экспрессив гапдан ташкил топиши мумкин. Ва яна айтиш мумкинки, Г.Г.Почепцов фикрича, “гапни юзага келтирадиган предикативликнинг маъноси ва вазифаси гап мазмунининг воқеликка алоқадорлигидадир”²². Ушбу фикр ҳам масалага бирорбир ойдинлик киритмайди, чунки бу ҳолатда гапнинг замон ва модаллик белгиларига асосланилмоқда ҳамда тегишли *verbum finitum*нинг формаси, шунингдек, гап яхлитлигининг асосини ташкил қилувчи грамматик воситалар мажмуига, яъни “бир қадар тугалланган фикр” гагина тегишлидир.

Л.Талми эса ушбу ҳолатни бошқабир қатор аспектлар доирасида кўриб чиқади. У бундай ҳолатга бутун предикацияни боғлайди ва “фикрни борлиққа боғланишининг ўзини предикация деб аташимиз мумкин бўлади ва нутқни гап формасида ифода этишда энг асосий ҳолат, қайсики гапни гап қилиб турган предикация ҳисобланади ёки фикр мазмунининг воқеликка алоқадорлигидадир”²³, дейди. Л.Талми фикрича, предикативлик гап мақомини белгиловчи унсурдир, воситасиз тугалланган фикрни ифодалаш мумкин эмас.

²¹ Бенвенист Э. Общая лингвистика. Пер. с франц. – Москва: Прогресс, 1974. – 447 с.

²² Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. – Москва: Ваклер, 2003. – 277 с.

²³ Talmy L. The Relation of Grammar to Cognition / Talmy L. // Topics in Cognitive Linguistics. – Amsterdam: John Benjamins, 1988. – P. 165-205.

Ушбу ҳолат бўйича М.Я.Блох билдирган мулоҳаза ҳам анча ишонарлидир: «Воқеликка алоқадорлик маълум бир гапнинг эмас, балки бутун бир нутқнинг хусусиятидир»²⁴.

Тилшуносларнинг юқоридаги фикрларига таянган ҳолда, мазкур диссертацияда муҳокама қилинаётган асосий тушунчаларга қуйидаги таърифни ишлаб чиқдик:

Предикативлик гап мазмунининг борлиққа муносабати ифодаси бўлиб, у гап ёки ҳукмда грамматик шахс, замон ва модаллик категориялари ёрдамида ифодаланади.

Боғловчи феълларнинг мустақил сўз туркумлари категориясига ўтиш масаласи бу мустақил феъллар категорияси томонидан периферияни тўлиқ боғловчилар, яъни грамматик боғловчилик маъносини конкрет лексик маъноси билан бирга воқелантирувчи феълларга хос хусусиятидир.

Гапда, бир пайтнинг ўзида, динамик ва статик белгилар лисоний жиҳатдан воқеаланади: динамиклик ҳақидаги тасаввур феълли предикатлар «типик» қўлланиши билан боғланса, феълсиз предикатларнинг «типик» қўлланиши билан эса нарсалар статиклиги, барқарорлиги ҳақидаги тасаввур уйғонади²⁵. Шундай қилиб, боғловчи феълдаги ҳаракат ва боғлиқлик маънолари контаминациясиноён бўлади, улардаги сақланган лексик маъно барча феълларга хос акционал, процессуал, квалификатив, статал ва релятив маъноларни тақозо этади. Контаминация–нутқ оқимида икки лисоний бирлик таркибий элементларининг ўзаро ўхшашлиги, функционал ёки семантик яқинлиги асосида бирлашиши ҳисобланади²⁶.

Феъллар ўз воқеликларини номлаш сингари лексик функциясини боғловчилик грамматик функцияси билан бир пайтда гавдалантиради. Бундай функциядаги феълларнинг грамматикалашуви уларнинг отли синтактик курилмада ишлатилиши туфайли рўй беради.

Рангнинг пайдо бўлиши ёки кўринишини билдирувчи феъллар репрезентатив гуруҳни ташкил этади, уларнинг гапда боғловчи сифатида қўлланиши когнитив асоси функционал феълли боғлиқликка эга бўлган бирламчи ядро феълларидаги кабидир. Бизнинг когнитив тажрибамиз предметнинг рангига кўра тавсифлашни сезиш (кўриш жараёни) орқали қабул қилиш натижасида амалга оширилишини эътироф этиш имконини беради. Рангнинг пайдо бўлиши ёки кўринишини билдирувчи феъллар семантикаси ранг белгисини кўриш (кўз) орқали қабул қилишга ишора қилади ҳамда уларга боғловчи сифатида қўлланилаётганда белгини қабул қилиш манбасини (кўриш ҳис-туйғуларини) ихтисослаштириб, ўз маъносида предмет билан белги муносабати ҳақидаги лисоний билимни шу муносабат ҳақидаги нолисоний тажриба билан бирлаштиради.

²⁴Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка. 5-ое изд. – М.: Высшая школа, 2007. – С. 132.

²⁵Булыгина Т.В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) // Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелев. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 576 с.

²⁶Брутян Г.А. Очерк теории аргументации. – Ереван: Издательство АН Армении, 1992. – 303 с.

Куйидаги мисоллар тизимли лексик маъноси ранг белгисининг пайдо бўлиши ёки кўриниши маъносини ифодаловчи феълларга хос функционал боғловчилик маъносини воқелантириш имкониятидан далолат беради, масалан: *President Obama flushed fast when a journalist gave abusive question in the meeting* (“New York Times” газетаси, АҚШ, 2017 йил). *To talk of the prosperity of the country, do you not blush nearly crimson to make use of this word as applicable to this kingdom at a time...* (“The Guardian” газетаси, Буюк Британия, 2018 йил).

«Предметва унингтавсифи» пропозицияси воқелантирилганда боғловчилик вазифасини бажариши айрим хулқ-атвор феъллари томонидан ҳам намоён бўлади ва буни куйидаги мисолларда кўриш мумкин: *One of the members of Adolat party giggled silly at candidate’s words of another party* (“Uzbekistan Today” газетаси, 2019 йил). *Most people think some politicians act arrogant during the session* (“Uzbekistan Today” газетаси, 2018 йил). *Margaret Thatcher said that aggressors acted strange in the meeting* (“Guardian” газетаси, 2018 йил). Мазкур гапларда *act, giggle* каби хулқ-атвор англатувчи тўлиқ феъллар боғловчи сифатида ҳам қўлланиши кўриниб турибди. Бунда улар пропозиция субъектини унинг сифат (статик) белгиси билан боғлайди.

Комплемент билдирувчи ранг белгисини таққослаб келувчи боғловчи феълнинг лексик семантикаси ҳисобига субъект ҳолати ўзгаришини қабул қилиш кучаяди. Лексик маъносига кўра мазкур феъллар белгини субъект физиологик ҳолатининг ўзгариши натижаси сифатида алоҳида ифодалайди.

Бундай гапларда одатда ҳаракат эгаси субъект бўлиб келади, лекин аслини олганда, боғловчи феълларда диққат-эътибор шахсни тавсифлашга қаратилади, бу эса боғловчи феълнинг тўлиқ сақланиб қолувчи семантикаси билан боғлиқ бўлади.

Диссертациянинг иккинчи боби «**Боғловчи феълларнинг функционал-семантик хусусиятлари**» деб номланган бўлиб, мазкур бобда боғловчи феълларни функционал-семантик гуруҳлаш муаммоси ва ўрганилаётган тилларда боғловчи феълларнинг функционал-семантик хусусиятлари тадқиқ қилинади.

Тиллардаги мустақил маъноли феъллар ёрдамида боғланиш маъноси ифодаланишининг функционал характери феълли структурада боғлиқлик ҳодисасини динамик жиҳатдан ўрганишни тақозо этади. Шу жиҳатдан боғловчи феълларга Н.Н. Болдырев томонидан тақлиф этилган *функционал-семантик ёндашувни* қўллаш эҳтиёжи юзага келади²⁷. Бунинг моҳияти тил бирлигидаги маънонинг шаклланиш механизмларини унинг дискурда қўлланилаётган пайтида очиқ беришдан иборат.

Инглиз тилидаги боғловчи феълларнинг семантик типологияси (I) ва улар англатган маънодаги турғунлик даражасига кўра таснифи (II)

БОҒЛОВЧИ ФЕЪЛ

²⁷ Болдырев Н.Н. Функциональная категоризация английского глагола. СПб. – Тамбов: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена и ТГУ им. Г.Р. Державина, 1995. – С.139.

Инглиз тилидаги боғловчи феълларнинг семантик типологияси (I)	<i>Лексик маъносини бутунлай йўқотган (соф боғловчи феъллар)</i>	<i>Лексик маъносини қисман сақлаган феъллар</i>	<i>Лексик маъносини тўлиқ сақлаган феъллар</i>
	To be	To appear, to get, to grow, to continue, to feel, to keep, to look, to turn, to hold, to prove, to turn out, to rank, to remain, to run, to seem, to smell, to taste, to fall, to go.	To lie, to sit, to return, to leave, to come, to stand, to fall, to go
Инглиз тилидаги боғловчи феълларнинг англаган маъносидagi турғунлик даражасига кўра таснифи(II)	<i>Бирор бир сифатда бўлмоқ ёки ўша сифат ёки ҳолатни сақлаб қолишни билдирувчи боғловчи феъллар</i>	<i>Бир ҳолатдан иккинчи бир ҳолатга ўтишни билдирувчи боғловчи феъллар</i>	
	To be, to remain, to keep, to continue, to look, to smell, to stand, to sit, to shine, to seem, to prove, to appear...	To became, to get, to grow, to come, to go, to run, to turn, to make	

Синтактик “феълли боғланиш” концептини сиёсий дискурсда ифодалашга кодирлиги билан белгиланувчи тиллардаги лексик жиҳатдан тўлиқ феълларнинг копулятивлик грамматик категорияси билан функционал мутаносиблигиулар томонидан маълум лексик маънони дискурснинг коммуникатив ниятига кўра ифодалаш билан айна бир пайтда содир бўлади.

Боғловчи феъл лексик семантикасининг сиёсий дискурсда сақланиш даражаси бундай феъллар қатнашган жумла ёки гап мазмунига боғлиқ бўлиб, бу мазмунсўзловчи коммуникатив ниятига мос равишда шаклланишига таъсир кўрсатувчи когнитив ва лисоний омилларга боғлиқ ҳолда ўзгариб туради.

Айрим ҳолатларда боғловчи феълнинг лексик маъно ҳажми асосида грамматик маъно ўз ифодасини топишини ҳисобга олиб, соф функционал боғловчи феълнинг дискурс эҳтиёжларига кўра лексик-грамматик категоризациялашуви ҳақида сўз юритиш мумкин бўлади. Боғловчи феъллар функционал типологияси уларнинг дискурсда қўлланиш нуқтаи назаридан тўлиқ тил бирликлари сифатида контекстда маълум бир категориал маъно ифодалашини ҳам функционал-семантик ёндашув асосида тавсифлаш мумкин.

Белгининг предметга мансублигини тасвирловчи гапдабоғловчи феълсинтактик жиҳатдан объектпозициясини истисно этувчи ўтимсиз маънодаги бир валентли феълликонструкцияда ишлатилади. Объект деганда, яъни бирор бир ҳодисага йўналтирилган ёки маълум жиҳатдан шу воқеага киритилган ҳодисанинг элементи тушунилади. «Предмет ва унингтавсифи» деб номланган пропозицион структура воқеликнинг ягона иштирокчисини, яъни борлиқдаги ҳеч қайси объектларга ҳеч қандай таъсир ўтказмайдиган субъектни, аниқроғи, воқелик иштирокчиси, конституентни аниқлашни тақозо этади. Объектнинг йўқлигини когнитив жиҳатдан бундай асослаш ўтимсиз феълни от ва белги номлари ўртасидаги боғловчи сифатида қўллашни талаб этади, бундай феъл «гапдаги эгадан бошқа ҳеч қайси бўлакка боғланмайди, бундай боғланиш кўшимча ва иккинчи даражали бўлган ўтимли феълга нисбатан сифат билан осон боғланади».

Бу феъл лексик маъноси боғловчи вазифасини бажариши учун унинг сиёсий дискурс коммуникатив нияти талабидан келиб чиқиб грамматикалашувиимкониятинигина белгилайди. Боғловчи феълнинг Ю.Д.Апресян томонидан эътироф этилган уч хил (таснифловчи, локатив ва экзистенциал)маъно комбинациясини намоён эта олишини ҳисобга олган ҳолда,боғловчилик-копулятивлик маъносини, биринчи навбатда, ҳиссиёт, ғоялар, жой ва борликни ўзининг турли шакллари ифодаловчи семантикаси орқали феъллар томонидан англаниши мантиқан асосли деб ҳисоблаймиз. Борлиқ маъноси ҳаракатни «материянинг мавжудлик шакллари» сифатида талқин этувчи тушунчада ажралмасдир²⁸.

Шундай қилиб,воқеликдаги белгини аниқлашнинг манбаи сифатида хизмат қилувчи борлиқ, жой, айти пайтда, муайян бир белгига эга бўлган субъект ҳаракати каби компонентларга бўлинувчи феъллар (тадқиқ этилаётган тилларда) гап-жумладаги боғловчилик маъносини ифодалай олади.

Боғловчи феъл ўзи мустақил қўлланмайдиганотбилан бирикиб,ҳоким элементдан сўнг келиб, у билан биргаликда предикатив қурилма яшашга хизмат қиладиган бирликдир²⁹. У феъл бўлмаган сўзларга феъллик тусини беради.Маънонинг турли шакллари англатишга хизмат қилади: *замон, шахс-сон, майлкабиҳодисаларни ифодалайди. Масалан: демократлар (-дир* элементи қўлланилмаган) –*демократлар* эди ва бошқалар. Боғловчи феъл боғлама вазифасида қўлланилади.

Боғловчи феъл *эрур, эди, экан, эмиш ва эса* (тарихан: *эрди, эркан, эрмиш, эрса*) шакллари эга бўлиб, булар (аслида э) ўзагидан ҳосил бўлгандир. Бу ўзакнинг маъноси бугунги “бўл” феълнинг маъносига тўғри келади.

Масалан: *Биз можарони дипломатик йўл билан ҳал этиш тарафдоримиз, иттифоқчиларимиз эса сиёсий ечимдан кўра ҳарбий ҳаракатларни бошлашни афзал кўришмоқда...* (“Ўзбекистон овози” газетаси, 2019 йил) *...иттифоқчиларимиз бўлса....*

Боғловчи феъл ёрдами билан ясалган кўшма феълда, табиий, от қисми ўзгармайди, балки шу боғловчи феъл тусланади. Бунда икки ҳолат бор:

1. *Экан, эмиш, эрур* шакллари от тарзида тусланади –буларот шаклидаги феъллардир: *тусловчиларнинг тўлиқ шакллари олади. Масалан: танқид қилган экансан, танқид қилган эмишсан, танқид қилган эрурсан - танқид қилгандирсан - танқид қилгансан.*

2. *Эди, эса* шакллари феъл тарзида тусланади - булар соф феъл характеридатусловчиларнинг қисқа шакллари олади. Масалан: *танқид қилган эдим, танқид қилиб эдим, танқид қилган бўлсам* каби.

Боғловчи феъл билан ясалган кўшма феъл эргаш гапнинг кесими бўлиб келганда, шарт ёки пайт маъносини ифодалашга хизмат қила олади. Масалан: *“Бугун бутунжаҳон олдида турган ҳал этилиши кечиктириб бўлмас*

²⁸Апресян Ю.Д. Синонимия ментальных предикатов: группа «считать»// Логический анализ языка. Ментальные действия. – М.: Наука, 1993.–С. 7-22.

²⁹Ҳожиев А. Тўлиқсиз феъл: Филол.фан.д-ри. ...дисс. – Тошкент, 1968. –Б.23.

муаммолар кўпаяр экан, давлат органлари ишга янгича ёндашиши шарт, - деб айтган эди Президентимиз (“Халқ сўзи” газетаси, 2018 йил).

Боғловчи феъл билдирганмаъно фақат бир сўзга эмас, балки курилманинг характерига қараб, бутун бирикмага ёки гапга оид бўлиши мумкин: *Мустақилликнинг дастлабки кунларидаёқ Президентимиз “Ўзбекистоннинг келажаги буюк бўлади, бу кунлар жуда яқин”, - деб халқимизни ишонч билан эртанги кунга бошлаган эдилар. Собиқ иттифоқдаврида аҳолининг турмуш даражаси жуда паст эди* (“Маърифат” газетаси, 2018 йил).

Бир кесим таркибида эди, экан, эмиш шаклларида биттасининг қўлланиши ҳозирги ўзбек тилида асосий ҳолат ҳисобланади. Лекин, кам даражада бўлса ҳам, бир кесим таркибида икки боғловчи феълнинг қўлланиш ҳоллари учрайди:

“Жаҳон ҳамжамиятида ўз мавқеини мустаҳкамлаш учун барча йўналишларни ислоҳ этаётган, ўзгараётган Ўзбекистоннинг эртаси бундан-да порлоқ бўлишига ҳаммада интилиш ва ҳаракат бор эдими экан!?” (“Маърифат” газетаси, 2018 йил).

Бундай ҳолларда, одатда, боғловчи феълларнинг бири ёки ҳар иккиси қисқарган ҳолда қўлланади: *бор эдимикан* каби.

Сиёсий дискурда боғловчи феълларнинг қўлланиши нафақат бутун сиёсат олами вакиллари нутқида мунтазам равишда ривожланиб боради, қолаверса, нутқ жараёнида улар тингловчиларни ижтимоий ҳаётнинг ҳар қайси жабҳаси ҳақида хабардор этиши ва дипломатик алоқаларни мустаҳкамлашда муҳим восита ҳисобланган тўлақонли ва таъсирчан мулоқотга эришишга шароит яратади. Ўз навбатида сиёсий нутқнинг аниқлик ва таъсирчанлиги, олдиндан кўзда тутилган фикрнинг мукамал ҳолда тингловчиларга етказиб берилиши, қолаверса, сиёсий нутқ тўқислигини ҳар жиҳатдан таъминлашга имкон беради.

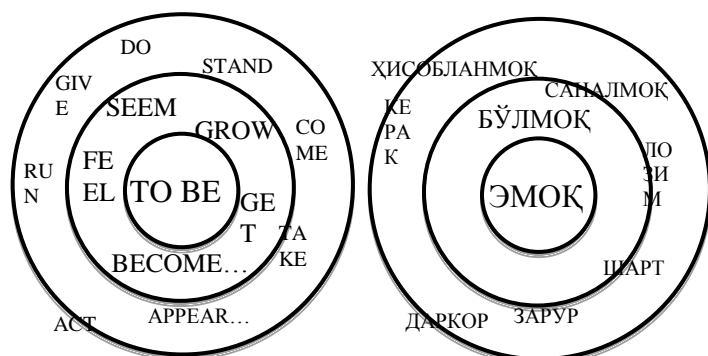
Диссертациянинг учинчи боби **«Сиёсий дискурда қўлланувчи боғловчи феъллар таснифи»** деб номланиб, унда сиёсий дискурда боғловчи феълларнинг нутқ интенциясига асосан таснифи масаласи ҳамда сиёсий дискурда боғловчи феъллар концептуал семантикасининг ифодаланиш усуллари таҳлил қилинади.

Боғловчи феъл семантикасининг ўрганилаётган тиллардаги феъллар томонидан тўлақонли ифодаланиши назарий шарт-шароитлари баён этилган.

Мустақил феълларни боғловчи сифатида англаш «феълли боғловчилик» синтактик концепти белгиларини гап-жумлада намоён этиш имконини белгилайди. Бу концепт бирламчи структурасини намоён этувчи боғловчи феъл туйғулар категориясининг асосида ётади. “Интенция” атамаси тилшуносликда анча кенг ўрганилган бўлиб, бу ерда биз Д.В. Колесова томонидан айтилган таърифни бериш билан чекланишни лозим топдик. У қуйидаги таърифни беради: “Интенция–текстуал фаолиятнинг базавий категорияси бўлиб, у сўзловчи ёки ёзувчининг коммуникатив ниятини билдиради. Интенция мулоқот ситуацияси билан чамбарчас боғлиқ. Чунки мулоқот ситуацияси инсонларнинг хулқи ва бир-бирига бўлган муносабатларининг ўзига

хослигини англатади. Тиллардаги мавжуд боғловчи феъллар бундай ҳолатларнинг барчасида фаол иштирок этадиган тил унсурларидир»³⁰.

Инглиз ва ўзбек тилларидаги боғловчи феълларнинг ядро (марказ) ва периферияда жойлашуви

Мазкур категория ядросини ҳам боғловчилик функциясини ифодалай олувчи, ҳам лексик маънони тенг тарзда актуаллаштира олувчи феъллар ташкил этади. Улар белгини қабул қилиш усулини аниқлаштирган ҳолда дискурсни физиологик ҳиссиёт сифатида концептуаллаштиради.

Бу каби феълларни ўрганилаётган тиллардаги сиёсий дискурсда таснифлаш муҳим аҳамият касб этади.

Ҳозирги замон тилшунослигидаги оламнинг инсон томонидан концептуаллаштирилиши ва категориялашуви, биринчи навбатда, эмпирик тажрибага таяниши, борлиқ объектларини перцептуал қабул қилиниши ҳақидаги мулоҳазага асосланади. Тилга кучли таъсир кўрсатувчи «қабул қилиш хусусиятининг ўзи ҳис-туйғу ва сенсор кўзғатувчиларни оддий қайд этиш бўла олмайди», бу - талқин этиш, мулоҳаза қилиш, хотирани жалб этувчи когнитив жараён дир³¹.

Сенсор-перцептив жараёнлар реал олам предметларининг хосса ва белгиларини фарқлашга ёрдам беради, бу нолисоний борлиқни лексик («бирламчи») категориялашда ўз аксини топади. Инсон томонидан асосий қабул қилиш қобилияти турларини, предмет билан унинг белгиси ўртасидаги алоқани перцептив жиҳатдан белгиланган табиатини акс эттирган ҳолда, ифодаловчи феъллар боғловчи феъллар функционал категориясининг ядровий элементлари ҳисобланади.

Шунингдек, *look, sound, smell, taste, feel* феълларикатегориал бирликлар ҳисобланади, зеро улар ҳам фаол, ҳам нофаол қабул қилишни ифодалай олади, яъни улар ўз маънолари билан субъект-агенс билан «таассурот олиш» вазияти (акционал англаш)ни ҳамда предикацияланувчи белгининг бажарувчиси бўлмиш субъект-пациенс билан «таассурот олиш» вазияти (ноакционал англаш)ни акс эттира оладилар. Сиёсий дискурсда мазкур феълларнинг акционал ва ноакционал категорияланишини акс эттирувчи мисолларни қиёслаб кўрамиз:

The President of Turkmenistan said that If our peace treaty is complex and faithful, The relationship between Uzbekistan and Turkmenistan will look nice in a

³⁰ Колесова Д.В. Интенция как базовая категория текстовой деятельности. –М.: Мир русского слова: МИРС, 2009. № 2. –С.28-31.

³¹ Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения: знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения // Роль языка в познании мира / Рос. акад. наук, Ин-т языкознания. – М: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

few years (“Uzbekistan Today” газетаси, 2018 йил).

Туркменистон Президенти: “Агар бизнинг тинчлик шартномамиз мустаҳкам ва ишончли бўлса, Ўзбекистон ва Туркменистон ўртасидаги муносабатлар бир неча йил ичида янада яхши бўлади”, – деди.

Берилган гапда Туркменистон Президентининг ўз нуткида “look” боғловчи феълидан фойдаланиш сабабларига эътиборни қаратсак, шу нарса кузатиладики, сўзловчи шарқона, туркона, ислом маданияти вакили сифатида гапиришдан аввал айтиладиган фикрнинг одамлар томонидан қандай қабул қилинишини ўйлаб, фикрни имкони борича юмшоқ, объектив ва равшан ҳолда етказишни хоҳлайди. Натижада у ўз нутқининг тингловчиларга таъсирчанлигини имкон даражасида юқори қилиш учун “look” боғловчи феълини ишлатади. Бу ерда субъективлик, мақтанчоқлик йўқ, фақатгина ташқаридан у қандай қабул қилинишига кичик бир ишора берилганки, мана шу кичик ишора орқали сўзловчи сиёсий дискурснинг энг асосий омилларидан бири бўлган *ишонтиришга* мурожаат қилган.

Феълни маълум категориал маънода англаш дискурс миқёсида рўй беради ва феълнифункционал жиҳатдан категориялаш моҳиятини ташкил этади. Бу отлар ўртасидаги синтактик позицияда феълни боғловчи элемент сифатида англаш унинг боғловчи сифатида функционал категориялашни талаб этишни билдиради.

Н.Н.Болдырев феъл билан отни гапда функционал жиҳатдан алоқага киришида иштирок этувчи элемент сифатида англаш, улар ўртасидаги боғланишнинг асосий турлари орасидаги ҳолатни категориялашбилан боғлиқ бўлган грамматикалашув жараёнига ишора қилади. Буни уфеълнинг категориал маъноси билан уни гапда функционал элемент сифатида англаш ўртасидаги гап маъносига таъсир қилувчи асосий таъсир тури сифатида талқин этади³².

Категориялаш феълдаги категориал маънони кучсизлантириш ва янги маънони дискурсда ифода этилган ҳодиса билан уни нутқда англаш ўртасидаги янги концептуал боғланишларни ўрнатиш асосида бошқа категорияли прототипик белгиларнинг дискурсдафункционал қўлланишини таъминлаш натижасида амалга оширилади.

Категориялаштурли категорияли прототипик белгиларнинг бир пайтда актуаллашуви ҳисобига турли маъноларни синкретик намоён этишдан иборат³³.

Боғловчи феъллар категориясининг турлича бўлишибоғловчи вазифасида келган феълнинг грамматикалашувижараёнида тизимли маъно ва функционал мазмуннинг ўзаро таъсирлашуви ҳақида тахмин қилиш имконини беради.

Белги – предметнинг маълум ҳолатини сақлаб қолиш фактитил семантикасида белгининг ўзгармасдан мавжудлигини ифодалашга хизмат қилувчи боғловчи феъллар ёрдамида қабул қилинади. Тўлиқ маъноли феъл функционал боғлиқлик маъносини намоён этганида предмет ва белги муносабатларининг ўзгармаслиги, турғунлигини концептлаштиради, бунда

³² Болдырев Н.Н. Теоретические аспекты функциональной категоризации глагола // Моделирование процессов функциональной категоризации глагола / Кол. моногр. – Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 2000. – С. 5-46.

³³ Ўша асар. – С. 56.

диққатни лексик ва грамматик жиҳатдан субъект томонидан маълум вақт оралиғида у ёки бу тавсифларини сақлаб қолишга қаратади. Масалан:

The American president Donald Trump said that the peace agreement *remains* forever-
Америка президенти Доналд Трамп тинчлик шартнома сибабидий қолишини айтди (“New York Times” газетаси, АҚШ, 2018 йил). According to BBC news Bermuda Triangle has still been *staying* mysterious –*ББС хабарлари га кўра Бермуд уч бурчаги ҳануз гача сирли гича қолмоқда.* (“The Guardian” газетаси, Буюк Британия, 2018 йил).

Ақтуал шаклларнинг қўлланмаслиги, назаримизда, шу билан белгиланадики, улар воқеликнинг конкрет содир бўлиш пайтини таъкидлайди ва уни узоқ давом этиш аспектида тавсифлайди, белгини сақлаш феъллари эса, айни пайтда аксинча, мазкур вақт оралиғини чекламайди, узоқлиги эса уларнинг семантикаси орқали гавдалантирилади. Субъектнинг ўзгармас ҳолатда бўлишини ҳаракат ва жойни англатувчи функционал боғловчи вазифасидаги тўлиқ феъллар концептлаштириши мумкин. Мазкур феълларнинг семантикасида «маълум ҳаракат ёки ҳолатнинг давоми» компоненти ихтисослашади. *Stand, sit, lie* каби ҳолат феъллари, одатда, жонли субъектнинг муайян ҳиссий ёки табиий ҳолатини сақлашига эътиборни қаратади ва бу маълумотни унинг макондаги жойлашуви ҳақидаги маълумот билан тўлдиради:

Scientists stated that nowadays most people in Africa stand hungry (“New York Times” газетаси, АҚШ, 2018 йил). *Speaker sat tremulous, half ashamed after the meeting* (“The Guardian” газетаси, Буюк Британия, 2018 йил). *According to statistics there are a lot of areas that are lying empty in the world* (“The Wall Street” журнали, АҚШ, 2018 йил).

Юқоридаги мисоллар боғловчилик маъносини ифодаловчи феълларнинг ўрганилаётган тилларда субъектнинг маълум ҳолатни сақлаб қолишига ишора қилган ҳолда, ўзгармаслик, белгининг муқимлигини концептлаштиришга хизмат қилишини кўрсатади.

ХУЛОСА

1. Тил инсон учун нафақат мулоқот воситаси, балки дунёни билиш, идрок қилиш, борлиқ ҳақида олган билимларини тизимлаштириш, борлиқдаги нарса ва ҳодисаларни номлаш, уни гуруҳлаш тизими ҳамдир. Тил белгилар тизими сифатида номинатив, коммуникатив, эмотив вазифаларни бажаради.

2. Сиёсий дискурс моҳияти турли ғоя, фикр, тушунча ва қарашлар асосида ташкил этилган гуруҳлар ўртасидаги турли мазмундаги муносабатларни ифодалашга қаратилган экан, тиллардаги боғловчи феъллар аҳамияти дискурснинг бу йўналишида кескин ортиб боради.

3. Тиллардаги мавжуд феъллар грамматик боғловчилик вазифасини функционал жиҳатдан ифодалаш кузатилади. Функционал жиҳатдан

боғловчилик маъносини ифодаловчи феъллар мустақил ва ёрдамчи феълларнинг лисоний категориялари орасидаги ўтиш зоналарига тушиб қолади, бу улар ўртасида қатъий категориал чегараларнинг йўқлигини тасдиқлайди. Жумла мазмунининг шаклланиш жараёни асосида «феълли боғловчилик» синтактик концептида ётган бундай феъллар боғловчи феъллар тоифасини ҳосил қилади. Мазкур концептнинг ўзига хос белгиси (унинг асосий функцияси) лингвистик ва экстралингвистик ҳодисаларнинг интегратив характерини эътиборга олган ҳолда лисоний ва нолисоний билимларни бирлаштиришда намоён бўлади.

4. «Феълли боғловчилик» концепти отли синтактик конструкцияда субъект ва комплемент бирикиши ҳақидаги грамматик билимдан иборат бўлса-да, бундан ташқари, у борлиқ ҳақидаги мулоҳаза кўринишидаги муайян концептуал мазмунни, яъни экстралингвистик билимни ҳам акс эттиради.

5. Борлиқдаги объектлар ва белгилар ўртасидаги мавжуд алоқалар ҳақидаги билимлар биргаликда боғловчи феъллар ифодалаган маънонинг когнитив асосини ташкил этади.

6. Тилларда боғловчи феълнинг асосий тавсифи бу унинг грамматикалашуви–лексик маъно асосида грамматик маъно касб этишидан иборат. Грамматикалашув ҳодисаси нолисоний билимлардан лисонийларига, лексикмаънодан грамматик маънога ўтиш маҳсули сифатида намоён бўлади, бунда у мавҳум мазмунни аниқ ифодалаш имконини беради. Когнитив ёндашув нуқтаи назаридан мустақил феълнинг грамматикалашуви тўлақонли лексикбирликнинг концептуал тавсифининг у ёки бу даражада йўқолиб боришвалисоний концепт белгиларини намоён этиши маълум бўлди.

7. Боғловчи феълларнинг грамматикалашувидаражаси, марказий ва периферик элементларга ажралиши улар ҳосил қиладиган категория таркибининг бир хил эмаслигини кўрсатади. Сенсор-перцептивсемантикага эга феълларни ўз ичига олган бирламчи ядромустақил ва ёрдамчи феъллар категорияси ядросидан тенг узоқлаштирилганлиги, лексик ва грамматик маъноларни бир хилда воқелантириши билан ажралиб туради.

8. Ёрдамчи сўз туркумига ўтган феъллар конкрет лексик маънодан юқори даражада мавҳумлашгани боис уларнинг семантикасида белгининг предметга нисбатан фазали характердаги муносабатига ишора қилувчи компонент сақланиб қолади, предмет ва белги ўртасидаги ўзгарувчан ёки констант, яъни турғун, муқим, ўзгармайдиган муносабат ўз ифодасини топади, белги субъект ҳолатининг ўзгариши натижаси ёки маълум ҳолатнинг сақланиши ва намоён бўлиши сифатида қабул қилинади. Шу аснода боғловчи феъл ёрдамида гап-жумладаги субъект билан комплемент ўртасидаги муайян турдаги муносабат феълнинг умумлаштирувчи семантикасига қараб натижали, фиктив ёки экзистенциал муносабат сифатида концептуаллашади.

9. Феъл боғловчи вазифасида қўлланилганда лексик семантикасини акционаллик-ноакционаллик категориал маънолар доирасида мустақил бирлик сифатида лексик-грамматик категоризациялаш имкониятлари боис сақлаб қолади. Тадқиқ этилган материал таҳлилидан аён бўлдики, инглиз тилида

тўлиқ феълларни боғловчи сифатида англашда S+Vcop+Compl кўринишидаги синтактик структура асосий омил бўлиб хизмат қилган бўлса, ўзбек тилида эса S+Compl+Vcop кўринишидаги синтактик структура маълум боғловчи феълларнинг лексик-грамматик жиҳатдан категоризацияланишини ифода-лайди.

10. Инглиз тилида боғловчи феълларнинг мустақил сўз туркумларига ўтиши уларнинг боғловчилик маъносини ўзининг бошланғич лексик маъноси билан биргаакционал-боғловчи, процессуал-боғловчи, квалификатив-боғловчи сифатида синкретик тарзда намоён этади.

Шундай қилиб, сиёсий дискурда маъно билдирувчи феълларнинг боғловчилик маъноси феъл таркибидаги лексик ва грамматик маъноларнинг ўзаро контекстуал шарт-шароити асосида намоён бўлади ва бу ҳолат лисоний ва когнитив омиллар билан белгиланади. Боғловчилик маъносини дискурда воқелантиришнинг когнитив механизми нарса ёки предметнинг ўз белгиси билан алоқасини мулоқот актида фаоллаштиришдан иборат.

**SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
DSC.03/30.12.2019.FIL.05.02. AT FERGHANA STATE UNIVERSITY**

KOKAND STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE

ERGASHEV MUHAMMADJON RAXMONOVICH

**THE FUNCTIONAL - SEMANTIC INVESTIGATION OF LINKING
VERBS USED IN POLITICAL DISCOURSE**

10.00.11 - The language theory. Practical and Computer Linguistics

**DISSERTATION ABSTRACT OF THE DOCTOR OF PHILOSOPHY IN
PHILOLOGICAL SCIENCES (PhD)**

Ferghana city – 2020 year

The theme of the dissertation for Doctor of Philosophy (PhD) was registered at the Higher Attestation Commission of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under No. B2020.2.PhD//Fil.63.

The dissertation has been worked out at Kokand State Pedagogical Institute.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English, Russian (resume)) on the Scientific Council website: www.tashgiv.uz and on the website: «ZiyoNet» Information and Educational portal www.ziynet.uz.

Scientific advisor: **Akrom Makhmudovich Kuldashev**
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Official opponents: **Dilora Abdulxamidovna Nabieva**
Doctor of Philological Sciences, Professor

Nargiza Umarova
Candidate of Philological Sciences

Leading organization: **Namangan State University**

The defense of the dissertation will take place on _____ «___», 2020 at _____ at a meeting of the Scientific Council DSC.03/30.12.2019.FIL.05.02.under Ferghana state University, (Address: 19, Murabbiylar street, Ferghana, 100151. Tel: (99873) 244-66-02; Fax: (99873) 244-44-01; e-mail: info@fdu.uz).

Dissertation could be reviewed information-resource center of Ferghana state University (registration number _____). Address: 19, Murabbiylar street, Ferghana, 100151. Tel: (99873) 244-71-28

The abstract of the dissertation is distributed on _____ «___», 2020.
Protocol of the register No. _____ as of _____ «___», 2020.

A.A. Kasimov
Chairman of the Scientific Council on awarding scientific degrees, Doctor of Philological Sciences, Professor

I.T. Khojaliev
Scientific Secretary of the Scientific Council on awarding scientific degrees, Candidate of Philological Sciences

A.M. Mamajonov
Chairperson of the Scientific Seminar at the Scientific Council on awarding scientific degrees, Doctor of Philological Sciences, Professor

INTRODUCTION (abstract of PhD thesis)

The topicality and necessity of the dissertation theme. Within the anthropocentric paradigm, which is dominant in the world linguistics, functional-semantic, and cognitive-conceptual study of all language units is being carried out. From this point of view, linguistic scholars have been extensively focusing on studying the specific role of the linking verbs, which is one of the functional variants of the verb, in the function of cognition of the world by the human beings. In a number of the leading countries of the world, officially in education, science, press, Internet, radio, television, official documents, business and arts, and the activities of public organizations are being operated in English, along with their native languages. This created favorable conditions for the comprehensive development of the English language and further expansion of the empirical and functional boundaries.

In the world linguistics, linguists are focusing on examining how the language units forming predicativity in sentence structure in all the functionally advanced languages - the syntactic properties of linking verbs are manifested in different discourses that this aspect is associated with the necessity of studying the reasons and factors belonging to the different functional loadings of language elements in discourse.

The semantic-stylistic features of linking verbs in linguistics in Uzbekistan were studied by the representatives of various schools within the framework of traditional linguistics, and mainly the trend of structural-semantic and functional characteristics was dominant in it. From this perspective, a systematic analysis of the functions of linking verbs used in political discourse is of particular importance.

Priority strategic direction in the Strategy of actions for further development of the Republic of Uzbekistan is "... to stimulate scientific research and innovation activities, to create effective mechanisms of implementation of scientific and innovative achievements"³⁴ took the creation of methodological guidelines to the new steps. In this step, the study of the functional and semantic aspects of the linking verbs in political discourse through the use of certain languages is even more relevant.

This scientific work will serve, to a certain degree, in the implementation of tasks put forward in the normative-legal acts as Resolution of the First President of the Republic of Uzbekistan No. PD-1875 "On Measures to Further Improve the System of Learning Foreign Languages" dated December 10, 2012, Resolution of the Cabinet of Ministers dated May 8, 2013 No.124 "On Approval of State Educational Standards on Continuing Education System for Foreign Languages", Decree of the First President of the Republic of Uzbekistan dated May 13, 2016 No. PD-4797 "On the establishment of the Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi", the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan as of February 7, 2017, No. PD-4947 «On the

³⁴Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харакатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. // Халқ сўзи, 2017 йил, 8 феврал. – № 28.

Strategy of Actions for Further Development of the Republic of Uzbekistan», No. PD-2909«On Further Improvement of Higher Educational System» as of April 20, 2017, the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan 2017, the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan «On Measures to Further Improve Foreign Language Teaching at Educational Institutions» as of August 8, 2017, the Decrees of the President of the Republic of Uzbekistan dated October 21, 2019 "On measures to radically enhance the status and prestige of the Uzbek language as a state language" and other normative-legal acts adopted in this field.

Relevance of the research to the leading directions in the development of science and technology in the Republic. The dissertation was conducted appropriate to priority directions of the development of science and technology in the Republic: I. «Establishing the system of innovative ideas to develop an informative society and democratic state educationally, legally, socially, economically and the ways to implement them».

Degree of the study of the problem. The discourse, especially, the essence, purpose, function, particular features, signs, communicative and functional parameters of political discourse were studied in the researches of Western and Russian scholars such as N.D.Arutyunova, E.I.Sheygal, I.F.Uhvanova, V.Z.Demyankov, V.I.Karasik, S.E.Kuntsevich, E.E.Chijevskaya, M.G.Pijova and N.G.Yuzefovich³⁵. In these researches the main focus was on the effectiveness of raising intention and trust in the people (listeners) and motivating them by the politicians via their speeches. Although the issue of political discourse has been studied theoretically in linguistics, we can see that its formation is not complete without linking verbs. From this point of view, the functional and semantic study of the linking verbs in political discourse requires new approaches, new theories, and new research in linguistics. Because, linking verbs, their discursive properties, and the analysis of their functional and semantic capabilities are one of the less studied problems.

Significant works have been done on the study of the meanings and functional-semantic studies of linking verbs in Indo-European languages.

³⁵ Арутюнова Н.Д. Дискурс // Н.Д. Арутюнова // Лингв. энциклоп. словарь. – Москва: Сов. энцикл., 1990. – С. 136–137; Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса; диссертация доктора филологических наук: 10.02.01 // Е.И. Шейгал. – Волгоград, 2000. – 201 с; Ухванова И.Ф. Смысловые и сущностные параметры политического дискурса в фокусе внимания исследователя // И.Ф. Ухванова // Язык и социум: материалы II Междунар. конф. – Минск, 1998; Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политического филология // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. №3. - М., 2002.- С.32-43; Карасик, В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс // В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с; Кунцевич С.Е. Психологические аспекты политического дискурса // С.Е. Кунцевич // Вестник Минского гос. лингвист. ун-та. Сер. 1, Филология. – 2005. – № 4 (20). – С. 37–50; Чижевская Е.Е. Дискурс политика // Е.Е. Чижевская // Методология исследования политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно–политических текстов: сб. науч. трудов // Белгосуниверситет; под общ. ред. И.Ф. Ухвановой–Шмыговой. – Вып. 1. – Минск, 1998. – С. 161–170; Пыжова М.Г. Аргументация, убеждение и коммуникация // М.Г. Пыжова // Стратегии коммуникативного поведения: материалы докладов Междунар. науч. конф., Минск, 3–4 мая 2001 г.: в 3 ч. // Минский гос. лингвист. ун-т; редкол.: Д.Г. Богусевич [и др.]. – Минск, 2001. – С. 131–134; Юзефович Н.Г. Политический дискурс и межкультурное общение // Н.Г. Юзефович // Интерпретация. Понимание. Перевод: сб. науч. ст. // Санкт–Петербургский гос. ун-т экономики и финансов; отв. ред. В.Е. Чернявская. – Санкт–Петербург, 2005. – С. 231–240.

E.F.Skorohodko, V.I.Tarkhov, L.S.Barhudarov, N.N.Boldyrev, L.A.Bogdanova, I.N.Merkulova, L.A.Panasenko, T.N.Golitsina, D.V.Valieva, F.G.Guseynov, N.Yu.Bessonov, M.N.Usmanova, N.R.Karimova³⁶ and many other Russian linguists worked on English grammar, in particular, the identification or translation of grammatical means of linking verbs, as well as the topic of linking verbs is highlighted in the research works by Z. Frajzynger, K. Hengeveld, W.A.Croft, and T.Givon³⁷ in linguistics of Europe.

This phenomenon was studied in the fragmentary illustration within the framework of Uzbek linguistics in the research works of A.Khodjiev, H.Yusufhodjayeva, R.Rasululov, U.Sharipova, S.Mukhamedova, M.Sadykova, [T.Musaev, I.Kuchkortoev, M.Alamova, A.Gulyamov, M.Askarova, Sh.Rakhmatullaev, N.Mahmudov, A.Nurmonov, R.Doniyorov, H.Shamsiddinov, S.Akbarov, O.Usmon, N.Dolimov³⁸.

The mentioned sources have important scientific and practical implications for the theory of functional and semantic study of linking verbs particular to political discourse and the characteristics of these language units. However, the

³⁶Болдырев, Н.Н. Функциональная категоризация английского глагола: Дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04. // Болдырев Николай Николаевич. -СПб., 1996.-445 с; Богданова, Л.А. Структура и семантика глагольно-именных сочетаний типа "tobecomeateacher; togrowold": Автореф. дис. ... канд-та филол. наук: 10.663. // Богданова Л.А.; Моск. гос. пед. ин-т ин.яз. им. М. Тореза.-М., 1970.-32 с; Меркулова И.Н. Категория функционально-связочных глаголов в современном английском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. - Тамбов, 2004. - 24 с;Панасенко, Л.А. Функциональная роль и категоризация глагола в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд-та филол. наук: 10.02.04. // Панасенко Людмила Александровна; Тамбов, гос. ун-т им. Г.Р. Державина. - Тамбов, 2000. - 21 с; Голицина, Т.Н. Служебные(связочные)глаголырусского языка и ихполнозначные соответствия: Автореф. дис. ... канд-та филол. наук:10.02.01 // Голицина Татьяна Николаевна; Воронеж,гос.ун-тим. Ленин,комсомола.- Воронеж, 1983.-21 с; Валиева Д.М. Система связочных глаголов: Дисс. ... канд. филол. наук. - Пермь, 2005. - 154 с; Гусейнов, Ф.Г. Связочные глаголы в английском языке и их соответствия в азербайджанском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04// Гусейнов Фируз Гусейн Кулы оглы. - М.1980. – 172с.Бессонов, Н.Ю. Конструкции с каузативными глаголами–связками в английском и украинском языках: Автореф. дисс. ... канд-та филол. наук: 10.02.20. - Донецк,2017.-75 с. Усмонова,М.Н. Глагол–связка в таджикском и английском языках: Автореф. дисс. ... канд-та филол. наук: 10.02.20. -Душанбе,2016.-69 с.Каримова, Н.Р. Связочныеглаголы английского языка и их соответствия в узбекском языке. Автореф. дис... канд-та филол. наук: 10.663. //Каримова Н.Р.; Моск. гос. пед. ин-т им. В.И. Ленина. - М., 1970. - 28 с.

³⁷Frajzynger, Z. Motivation for Copula in Equational Sentences. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy – University of Amsterdam .Amsterdam, 1999;Hengeveld, K. Non-verbal predication. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy–Berlin-New York, 1992;Croft, W.A. Verbs: Aspect and Argument Structure. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy– Manchester, Leipzig, 2000. - 172 p; Givon, T. Serial Verbs and the Mental Reality of "Event": Grammatical vs. Cognitive Packaging. A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy –Amsterdam//Philadelphia:John Benjamins, 1991. - P. 1 -127.

³⁸Ҳожиёв А. Тўлиқсиз феъл. Филол.фан.д-ри...дис.-Тошкент, 1968. -78 б; Юсуфхўжаева Ҳ. Ўзбек тили изохли лугатида феъл формаларининг лексикографик таҳлилига доир. Филол. фан. номз...дис.-Тошкент, 1975. -39 б; Расулов Р. Глаголы состояния в узбекском языке и их валентность. Дис...д-ра филол.наук. – Ташкент, 1989, 363с;Шарипова Ў.Ўзбек тилидаги юмуш феълларининг маъно валентликлари: Филол.фан.номз...дис.автореф.-Тошкент, 1996.—19 б; Мухамедова С. Ўзбек тилида ҳаракат феълларининг семантик ва валентлик хусусиятлари: Филол.фан.д-ри...дис.-Тошкент, 2007.-325 б; Содикова М.С. Ҳозирги ўзбек адабий тилида феъл стилистикаси (семантик аспектда): Филол.фан.д-ри...дис.-Тошкент, 1991.-288 б; Мусаев Т. Ўзбек тилида сезги феъллари: Филол.фан.номз...дис.-Тошкент, 1992. -116 б. фан.номз...дис.автореф.-Тошкент, 1996.—19 б; Мухамедова С. Ўзбек тилида ҳаракат феълларининг семантик ва валентлик хусусиятлари: Филол.фан.д-ри...дис.-Тошкент, 2007.-325 б; Содикова М.С. Ҳозирги ўзбек адабий тилида феъл стилистикаси (семантик аспектда): Филол.фан.д-ри...дис.-Тошкент, 1991.-288 б; Мусаев Т. Ўзбек тилида сезги феъллари: Филол.фан.номз...дис.-Тошкент, 1992. -116 б.

functional and semantic properties of linking verbs in political discourse have not been studied in a monographic plan yet up to now.

Relevance of the dissertation topic to the research works carried at the higher educational institution where the work was done. The dissertation was conducted in the framework of the direction “Problems of Teaching English in the Secondary schools, Academic Lyceums, Vocational Colleges and Universities in educating the young generation” of the plan of scientific-research works of Kokand State Pedagogical Institute.

The aim of the research is to analyze the functional and semantic features of the linking verbs that are reflected in the political discourse.

Objectives of the research:

- to study the problem of conceptualization of the linking verbs in political discourse in the languages being studied;
- to differentiate the functional and semantic possibilities of linking verbs in political discourse on the basis of comparative analysis;
- to study the categorical and functional possibilities of semantic groups of linking verbs of different systematic languages in political discourse;
- to determine the relation of linking verbs to other groups of verb meaning in political discourse by means of semantic-structural analysis.

As the object of the research the linking verbs used in political discourse selected.

The subject of the research is the functional and semantic aspects of the linking verbs used in the political discourse.

Methods of the research.

The methods such as traditional descriptive, comparative-typological, structural, functional and semantic, semantic-categorization, cross-cultural analysis were used in the dissertation.

The scientific novelty of the research:

- the functional use of linking verbs in all the types of political-journalistic texts in the political discourse and their narrow or wide usage in meaning are revealed;
- the contextual-semantic properties of the linking verbs used in political discourse are described on the basis of materials of languages being studied;
- the stylistically active linking verbs such as ҳисобланмоқ, саналмоқ, дейилмоқ, қилмоқ, этмоқ, эди, экан, эмиш which have been used in political discourse of the languages being studied are determined;
- semantic, discursive, reflective, expressive, emphasizing and linking potential possibilities of linking verbs in the process of combinatorial interaction with subjective action verbs in the studied languages are described;
- the nuclear (central) and peripheral borders of linking verbs as an area in the languages being studied are defined and the function of linking, forming the lexical meaning and providing predicativity is proven.

The practical results of the research consist of the following:

- the effectiveness of speech, political discourse by studying the functional possibilities and semantic features of linking verbs in the political discourse have been indicated;

-unique and similar features of linking verbs in political discourse, and also, the important practical significance of these verbs in understanding sentence structure from the semantic and grammatical aspect has been defined.

Reliability of the research results: the reliability of the research results is proven by the fact that they have been implemented in practice in the collections of the materials of the republican and international scientific-methodological and scientific-practical conferences, in the articles published in national and international scientific journals listed by the Supreme Attestation Commission, and by the fact that the results obtained were acknowledged by the competent organizations.

Scientific and practical value of the research results.

The scientific significance of the results of the research is explained by the fact that it provides a scientific basis for conducting research works in comparative grammar of English, Russian and Uzbek languages, and in writing monographs, dissertations and articles.

The practical significance of the dissertation can be useful in the creating textbooks, manuals, teaching and methodological recommendations on general linguistics, English, Russian and Uzbek languages, dictionaries and conversation books.

Implementation of the research results. On the basis of the scientific research conducted on functional and semantic study of linking verbs used in political discourse:

the information about the study of linguistic phenomena in discourse, especially in political discourse within the framework of the anthropocentrism paradigm within the context of advanced cognitive linguistics was used in Kokand State Pedagogical Institute in 2007-2008 within the framework of the National Contribution Program for the Development of School Education in Uzbekistan for 2004-2009 in the fundamental project № XIX-1-29 on the theme "Creating a textbook on the introduction of new pedagogical technologies in teaching the German language to the bachelor's degree in non-philological faculties of higher educational establishments of Uzbekistan. (Report № 89/03-4092 of the Ministry of Higher and Secondary special Education of the Republic of Uzbekistan on October 22, 2019). As a result, the scientific results of the dissertation serve as a basis for solving the problems of functional similarities and differences of the linking verbs used in the political discourse, the nature of the linking verbs in the languages being studied, their methods and features of occurrence in the discourse;

systematic analysis of linguocultural and contextual, functional-semantic and categorical features of linking verbs, the scientific conclusions about the semantic-stylistic and categorical and functional opportunities of linking verbs and common linking verbs in political discourse were used in the international projects such as the ModeHED - "Modernization of Health Sciences at Institutes and Universities" in 2015-2018 and 574097-EPP-1-2016-1-CY-EPPKA2-CBHE -JP digital "RUECVET: in 2016-2019 "Пилотирование Европейской системы перевода зачетных единиц (кредитов) для профессионального образования и обучения (ECVET)

в национальных системах профессионального образования и обучения России и Узбекистана (2016-2019 г.г). (Report № 89/03-4092 of the Ministry of Higher and Secondary special Education of the Republic of Uzbekistan on October 22, 2019). As a result, it was used to inform about the formation of linking verbs, their differences from other verbs, and the similarities and differences of such verbs in languages;

analytical opinions and theoretical conclusions on the functional and semantic study of linking verbs in political discourse were used in the preparation of radio broadcasts "Bedorlik turkumi" prepared by the National Television and Radio Company of Uzbekistan (National Television and Radio Company of Uzbekistan, O'z/R-1-186, October 19, 2019). As a result, it was proven during the broadcast that the structure of linking verbs and their functional and semantic features in political discourse have played an important role in the differentiation of these verbs from others.

Approbation of the results of research. The results of the research were introduced to public in the reports at 5 international and 10 republican scientific and practical conferences.

Presentation of the research results.

14 scientific papers on the theme of the dissertation, including 6 scientific papers, in particular, 4 of them in national and 2 were published in foreign scientific journals recommended by the Supreme Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan to publish the main scientific results of the doctoral dissertations.

The structure of the dissertation. The dissertation consists of introduction, three chapters, conclusion and a list of references, with a total size of 144 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

In the introduction of the dissertation the actuality and necessity of the research is proven, the aim, tasks, object and subject of the research are described, the relevance of the research to the leading directions in the development of science and technology is shown and scientific novelty, practical results of the research are reported, scientific and practical significance of the research results are revealed, the information on the implementation of the research results, published works and the structure of the dissertation is given.

In Chapter I, entitled “**Theoretical bases of studying the functional and semantic features of language elements forming discourse**” the role of linking verbs in the political discourse of different systematic languages, the competence of expressing predicativity of linking verbs in the sentence and the matters of transforming of linking verbs into the categories of independent parts of speech are reported.

The importance of verbal communication in language has repeatedly been the subject of research for many native and foreign linguists as it is associated with the syntactic structure of the sentence and, in general, the role and importance of the linking elements in syntactic structures that the nouns exist in their structure in political discourse. The obtained results are undoubtedly of great significance examining the component structure of the language. In today's linguistic science, we are trying to summarize and analyze some of the issues that have not yet been resolved in scientific research on the problem of syntactic access to verbs.

If, instead of predicate, a nominative linguistic unit (noun) which cannot denote grammatically any tense, mood and other forms of relations is used, the "imaginary, fictitious verb", which is traditionally called linking or copulative by grammar, is used to denote the predicative function³⁹. It is observed that the terms such as “linker, linking” and “copula”, “linking verb” and “copulative verb” have been used in the linguistic literatures in order to denote the element of the linking verb in noun structures.

In the scientific literatures in Uzbek language the term “linker” is used instead of the term “linking verb”. According to the definition by the linguist G. Abdurahmonov, “linker” is a part of speech in the function of an auxiliary word, it denotes additional meanings to the predicate and semantic and grammatical features of the subject (person, tense, number and others)⁴⁰. B. Mengliev describes the **linkers** as follows: “An auxiliary verb forming the predicate and linking it with the subject, an incomplete verb (*edi, ekan, emish*) and also, some independent words which temporarily lost their lexical meanings such as *bo'lmoq, hisoblanmoq, sanalmoq*, the modal words such as *kerak, lozim, zarur, shart, darkor* are called **linkers**”⁴¹.

³⁹Кубрякова, Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира // Е.С. Кубрякова; Рос. акад. наук, Ин-т языкознания. - М: Языки славянской культуры, 2004. - 560 с.

⁴⁰ АбдурахмоновФ., Шукуров Ш. Ўзбек тилининг тарихий грамматикаси. – Тошкент: Ўқитувчи нашриёти, 1973. – Б. 257.

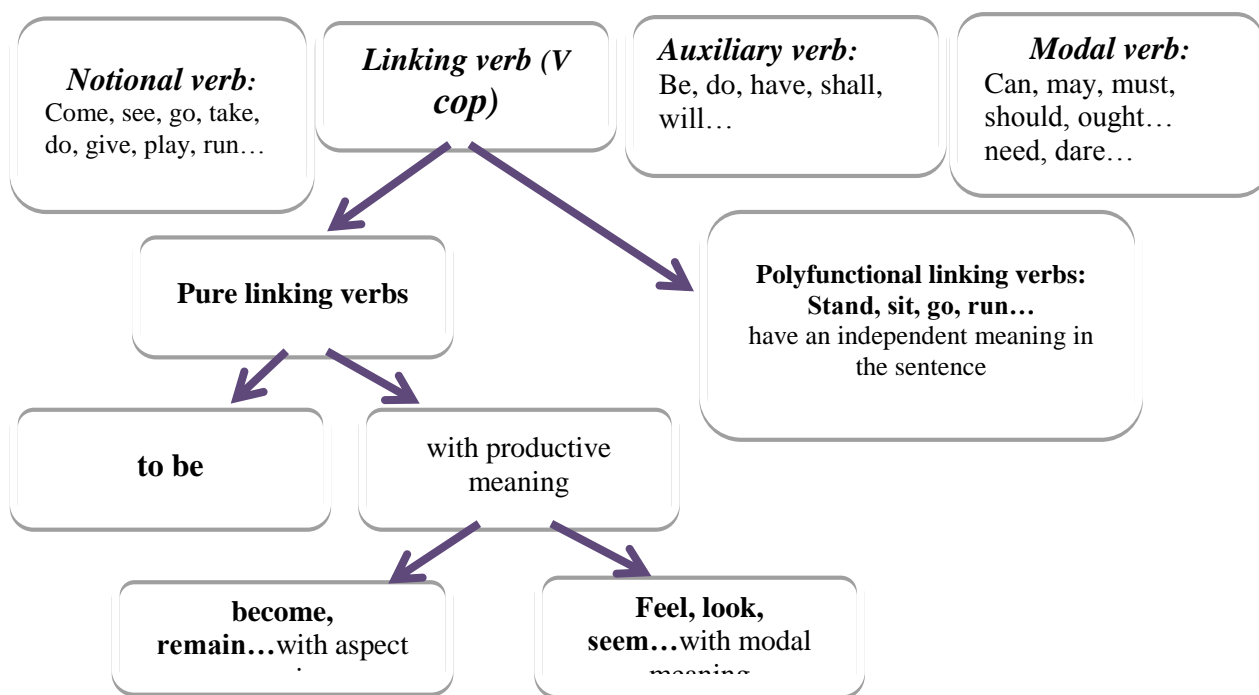
⁴¹ МенглиевБ.,ХолиёровЎ. Ўзбек тилидан универсал қўлланма. – Тошкент: Фан нашриёти, 2008. – Б. 250.

This issue has been mentioned in textbooks in detail and this term is explained as follows: “The auxiliaries such as *bo'l-, edi, ekan, emish, hisoblan-, sana-* which have fully or partially lost their true meanings and become auxiliaries, forming the predicate by joining the non-verb words, that's linking the subject and predicate denoting mood, tense, person and number, as well as the words such as *kerak, zarur, darkor, lozim* are called **linkers**”⁴².

According to G.N.Lich, structural scheme of the S + Vcop + Compl structure consists of the usual proposition. In this case, the subject - S, Vcop - linking verb, Compl - the complement of the subject, characterized by the nominalization or noun. Complement is understood as a prefix complement. It is necessary to "fill" the whole of the precedent⁴³.

The functional typology of verbs in the English language:

VERB

According to A.Potebnya, linking verb "is a separate word that contains a predicative connection, but it is a means of attribute rather than itself," that is, it has a formal, grammatical meaning⁴⁴.

The similar views about linking verbs are also found in D.M.Valieva's research too. She thinks that linking verb is an auxiliary word that serves to link fragments in a single sentence⁴⁵.

⁴²Қодиров М., Неъматов Х. Абдураимова М., Сайфуллаева Р. Она тили. Умумий ўрта таълим мактабларининг 8-синфи учун дарслик. – Тошкент: Чўлпон номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2014. – Б. 64.

⁴³Leech, G.N. Meaning and the English verb 3rd edition// G.N. Leech. -Routledge, 2014. – 152 p.

⁴⁴Потебня, А.А. Полное собрание трудов: Мысль и язык // А.А. Потебня. М: Лабиринт, 1999. - 300 с

⁴⁵Валиева Д.М. Система связочных глаголов: Дисс. ... канд. филол. наук. - Пермь, 2005. - 154 с.

In addition to separating the connectors that represent the logical relationship between subject and predicate, L.V.Popova denies them to express their independent meaning by imposing different grammatical expressions⁴⁶. The classical approach is thus the basic grammatical task of the linking verb which serves to connect the words together.

Similar ideas have been developed in subsequent research by native and foreign linguists. Dj.Layonz thinks the linking verb as fictitious, that's "false" a semantically free unit and says, "The linker is not a lexical unit, but a pure grammatical "fictitious" verb, it serves as a free unit pointing to the tense and mood" Dj.Layonz understands the superficial structural element, and the material index of any syntactic sign is "attached" to it⁴⁷.

The linking verb is used to express certain characters (usually the main verb) on basis of grammatical rules of the language. In the case of the absence of the verb element, which expresses these characters, the linking verb may express these characters. Such understanding the essence of linking verbs is observed in the typological monographs of K.Hengeveld devoted to predicatives and also in the "dictionary of grammatical and linguistic terms"⁴⁸.

The definitions of the linking verb mentioned above testify to the fact that linguists recognize the linguistic unit as a grammatical component of the word that serves the purpose of forming the syntagma, expressing the logical relationship between the subject and the horizons of predicate. Accordingly, in this dissertation we worked out the following definition of linking verbs as a working definition:

A linking verb is a functional variant of the verb that it loses its lexical meaning fully or partially and it is a language unit serving to provide linking the nouns or substantivized language elements functionally with each other in speech by the relation of predacitivity. It involves all the grammatical, semantic and functional features of the verb.

Linking verbs represent a number of following general grammatical peculiarities in the language.

№	General characteristics of linking verbs (Vcop)	
	Classification	Model
1	Linking verb has no independent meaning	Vcop _{has no LM}
2	Linking verb does not express an action but it can have the following meanings such as negative, voice, tense that are specific to the verbs and to the forms which express this meaning	Vcop _(has no LM) , but has specific to VM [V _{negative} , V _{voice} , V _{tense}]
3	When the linking verbs are combined with the forms of notional verb, the meaning concerning the form of notional verb is kept at a certain level	[V cop F] _{kept} + NV = NVM _{partly}
4	The meaning denoted by linking verb may belong not only to one word but also to the whole combination or sentence	VcopM → [WC, S]

⁴⁶Попова Л.В. Связка в грамматической системе русского языка: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. - Архангельск, 2013. - 43 с.

⁴⁷Лайонз, Дж. Введение в теоретическую лингвистику // Пер. с англ. В.А. Звегинцева // Дж. Лайонз. - М.: Прогресс, 1978. - 544 с.

⁴⁸Hengeveld, K. Non-verbal predication // K. Hengeveld. - Berlin-New York, 1992. -144 p

	according to the character of the construction	
5	The forms of linking verbs can join both nouns and verbs	VcopF→[N _{and} V]
6	The forms of linking verbs can be used in one place for some predicates (in the structure of final predicate)	P1, P2...P _{end} [VcopF]
7	Coming out of the verb forms made up with linking verbs is a usual state for the language.	L [VcopF] _{usual state}
Note	Vcop - linking verb, LM - Lexical meaning, V negative - negative, V voice - voice, V tense - tense, NV – notional verb, N - noun, V - verb, P- predicate, P _{end} – predicate end, VcopF – linking verb form	

Another noteworthy feature of linking verbs is their widespread and comprehensive use in political discourse. Indeed, such verbs are frequently used by famous statesmen, presidents, and political figures in their speeches. And it shows that the linking verbs are of special functional and semantic significance in political discourse.

In modern linguistics, the term "discourse" and "political discourse" are widely used by the experts. First of all, it is necessary to talk about when, where and how this concept came into being.

Discourse, came from the French language in the middle of the last century. After the term "discourse" had been introduced in linguistics, the linguists began to try to find the differences between the discourse and text. Actually, it is impossible to distinguish discourse and text.

Professor A. Mamajonov defines the sphere of the text from the theoretical aspect as follows: “In linguistics the term “text” is mainly used to denote two syntactic units distinguishing from each other: While in one meaning by the term “text” a speech consisting of two or several relative independent sentences and expressing a complete idea is understood, in another meaning the whole poetic or prose work, an article of a newspaper or a journal, a scientific report, an essay or a monograph, sometimes the chapters, sections, parts or paragraphs of an entire book is understood”⁴⁹.

According to N.D. Arutyunova, discourse consists of “text+situation”, that’s a situation from which the text is created, the text is “discourse - situation”, that’s taking the situation away from the discourse. Discourse is the goal-oriented social movement and speech and also is interpreted by researchers as a complex unit of language practice and experimental factors⁵⁰.

In short, discourse is a speech and communication. M.E.Umarhodzhaev's remarks on communication ethics and culture of speech are noteworthy: Communication is a building where communication is ... what to speak is not always important and how to speak is always important⁵¹.

Professor M. Khakimov emphasized that the part of the discourse is the relationship of the subject with the content of the sentence and the impact of the

⁴⁹ Мамажонов А., Абдупаттоев М. Матн назарияси. Ўқув-услубий кўлланма. – Фарғона: “Водил принт” хусусий корхонаси, 2016. – Б. 15.

⁵⁰ Бу борада қаранг: Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингв. энциклоп. словарь. – Москва: Сов. энцикл., 1990. – С. 136-137;

⁵¹ Умархўжаев М “Қизил китоб”га тушмас туйғулар [Матн]: қомусий луғат // - Тошкент: Академнашр, 2019. -54 б.

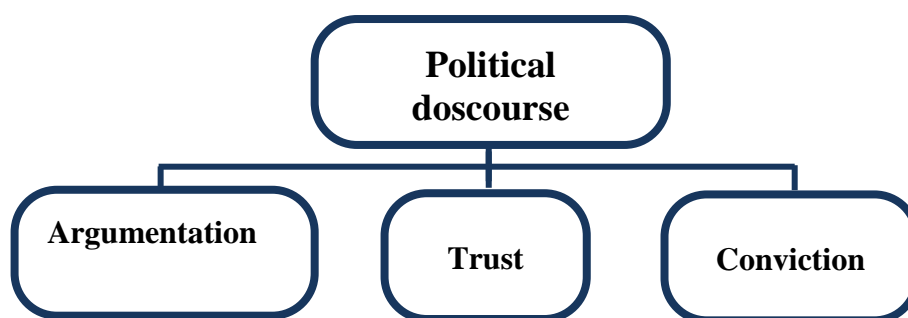
language on the life of society in the connection between the linguistic and sociological sciences⁵².

Thus, discourse is an abstract notion that means necessary conditions for creating a speech and participants of the speech, also it is a language used in some situations of the oral and written speech. In addition, discourse plays an important role in the formation, expression, impressiveness and effectiveness of the text and speech as a wide notion. In this sense political discourse is distinguished from other forms of discourse by its particular features.

I.F.Ukhvanova-Shmygova asserts that spiritual-enlightenment studies of the political discourse can give important information in modern contexts, especially in political debates. At this stage of society development, it is necessary to identify characteristic features of political discourse, as well as identify historical and national peculiarities of political dialogue, the continuity of particular methods, types, forms of communication, and structural decisions⁵³. Thus, it is not possible to limit the political discourse in its entirety solely by linguistics, otherwise the content and purpose of political discourse will not be disclosed.

Political discourse is a collection of political knowledge needed by the responsible people in delivering the politics to the public, oral and written patterns aimed at serving for the communicative field in potential dimension, as well as a semiotic space devoted to the presenting the presentations and texts.

There are 3 main factors of political discourse:

Also, potential volume of discourse includes usual signs of speech acts and the ideas about the speech processes and genres specific to the type of communication.

When talking about the competence of denoting predicativity of linking verbs in the sentence, first of all, it is necessary to focus on the concept of “predicativity”. As the concept of predicativity (or Predication) plays an important role in determining the intermediary between the speech and the language, linking verbs function as an intermediary between things and events in the universe and it is the key to the discovery of all the secrets of nature.

⁵²Хакимов М. Ўзбек тилида матнинг прагматик талкини. Филол.фан.док дисс.автореф.-Т., 2001, 14-б.

⁵³Ухванова-Шмыгова И.Ф. Каузальный анализ политического текста // И.Ф. Ухванова-Шмыгова // Методология исследования политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов: сб. науч. трудов // Белгосуниверситет; под общ. ред. И.Ф. Ухвановой-Шмыговой. - Вып. 1. - Минск, 1998. - С. 45-52;

While explaining how the sentence occurs, the word unit and in general, what the main differences are between the word and sentence, E. Benvenist says: "It is primarily, the predicativity distinguishing from all the language units, which are specific to this sentence⁵⁴."

Many people agree with the above mentioned opinion and predicativity does not always occur in the predicative relation with the sentence parts and its members, but it may completely fit to the sentence and may not require the sentence dividing into parts (Shut up! It is getting dark.etc). The grammatical structure of such sentence can be various. Such sentences that cannot be divided into parts may consist of only a single word or an expressive sentence.

In addition to the above, G. Pocheptsov says, "The meaning and function of the predicativity that forms the sentence is that the content of the sentence relates to reality⁵⁵." This opinion does not bring any clarification to the subject as it is based on modern and modalities and is related to a certain form of *verbum finitum*, a set of grammatical tools that constitute the basis of the integrity of the sentence, that's "quite a complete idea".

L. Talmy considers this situation in many other aspects. He binds all the predication to this situation and says, "The connection of the idea to the whole universe can be called predication, and the most important thing in expressing speech in the form of a phrase is the predication, or in the content of the thought related to the reality⁵⁶." "Predicativity is the element determining the position of the sentence, without which it is impossible to express the complete idea.

In this regard M. Ya. Blox's opinion is also credible: "The fact of affiliation is not a matter of a particular sentence, but a feature of a whole speech⁵⁷."

Based on the ideas of the above linguists, we have developed the following definitions for the basic concepts discussed in this dissertation:

Predicativity is a reflection of the relation of the sentence meaning to the reality, which is expressed in the sentence by means of grammatical categories such as person, tense and modality.

The transition of linking verbs to the category of independent verb categories is a feature of the pseudonym that integrates the periphery by the category of independent verbs, that is, the verb conjugation of grammatical meanings with specific lexical meaning.

Dynamic and static characters are realized in a linguistic sense at the same time. If the thought about dynamics is connected with the "typical" use of verb predication, the "typical" use of non-verb predication arise the thought about the statics, stability of things⁵⁸. Thus, there occurs the contamination of the meaning of motion and relativity of linking verbs, the lexical meaning kept in them requires actional, procedural, qualitative, statal, and relational meanings inherent to all

⁵⁴ Бенвенист Э. Общая лингвистика. Пер. с франц. // Э. Бенвенист. - Москва: Прогресс, 1974. - 447 с.

⁵⁵ Почепцов Г.Г. Теория коммуникации // Г.Г. Почепцов. - Москва: Ваклер, 2003. - 277 с

⁵⁶ Talmy, L. The Relation of Grammar to Cognition / Talmy L. // Topics in Cognitive Linguistics. - Amsterdam: John Benjamins, 1988. - P. 165-205.

⁵⁷ Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка. 5-ое изд. - М.: Высшая школа, 2007. - С. 132.

⁵⁸ Булыгина, Т.В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) // Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелев. - М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. - 576 с.

verbs. Contamination is the combination of structural elements of the two classes of speech in the speech flow, in terms of functional or semantic closeness⁵⁹.

Verbs simultaneously combine the lexical function of the event with its grammatical functions like nominating their reality. In this function, the grammaticalization of the verbs occurs because of their use in the noun syntactic structure.

The verbs representing the appearance or manifestation of a color form a representational group, the cognitive basis of their use as a linker is the same as those of the primary nucleus with functional character. Our cognitive experience is an icon of the recognition that the object is made by the color of the object, through the perception (scanning) process. The semantics of verbs that indicate the appearance or manifestation of the color indicate the acceptance of the color sign by vision (eyes) and, when applied as a linker, specialize on the source of the sign (sense of perception) and the linguistic knowledge of the subject in terms of its connotation unites them.

The following are examples of the structural lexical meaning of feasible expression of the functional bonding of the verbs representing the appearance or manifestation of the color mark, for example:

*President Obama **flushed** fast when a journalist gave abusive question in the meeting [newspaper "The New York Times", №122, USA, 2017]. To talk of the prosperity of the country, do you not **blush** nearly crimson to make use of this word as applicable to this kingdom at a time... [newspaper "The Guardian", № 62, UK, 2018].*

When "subject and its description" proposition is realized the linking function can be performed by some verbs of manner and it can be seen in the following examples: *One of the members of Adolat party **giggled** silly at candidate's words of another party [newspaper "Uzbekistan Today", 2019]. "Most people think some politicians **acted** arrogant during the session" (newspaper "Uzbekistan Today", 2018). Margaret Thatcher said that aggressors **acted** strange in the meeting (newspaper "The Guardian", 2018).*

In these sentences the complete verbs of manners *act, giggle* are used as linking verbs. In this case they connect the propositional subject with its quality (static) sign.

The adoption of the modification of the subject changes due to the lexical semantics of the linking verbs, which correlates the complementary color sign. In the lexical sense, these verbs are differentiated as a result of the change in the physiological state of the subject.

Typically, such a person becomes a subject, but in essence, the linking verb draws attention to the description of the person, which is related to his full-preserved semantics.

The second chapter of the dissertation is entitled "**The functional-semantic features of linking verbs**". In this chapter the problem of functional-semantic grouping of linking verbs, and the functional-semantic features of the linking verbs in languages being studied are researched.

⁵⁹Брутян Г.А. Очерк теории аргументации. - Ереван: Издательство АН Армении, 1992. - 303 с.

The functional character of expressing the meaning of linking by means of independent verbs requires a dynamic study of the linking phenomenon in the verb structure. That is why there is a need for a functional-semantic approach proposed by N.N.Boldyrev.⁶⁰The essence of this is to reveal the mechanisms of the formation of meaning in the language unit during its discursive application.

The semantic typology of linking verbs in English (I) and their classification according to the degree of constancy of the meaning they express (II)

LINKING VERB			
The semantic typology of linking verbs in English (I)	<i>(pure linking verbs) completely lost their lexical meaning</i>	<i>Verbs partly saved their lexical meaning</i>	<i>Verbs fully saved their lexical meaning</i>
	To be	To appear, to get, to grow, to continue, to feel, to keep, to look, to turn, to hold, to prove, to turn out, to rank, to remain, to run, to seem, to smell, to taste, to fall, to go.	To lie, to sit, to return, to leave, to come, to stand, to fall, to go
The classification of linking verbs in English according to the degree of constancy of the meaning they express (II)	<i>Linking verbs denoting to be under some quality or keep that or state</i>	<i>Linking verbs denoting the transference from one position to another</i>	
	To be, to remain, to keep, to continue, to look, to smell, to stand, to sit, to shine, to seem, to prove, to appear...	To became, to get, to grow, to come, to go, to run, to turn, to make	

Copulative grammatical category and functional compatibility of the lexically full verbs in the languages determined by the ability of expressing the concept of the syntactic “verbal linkage” in political discourse occur at the same time as they express certain meaning according to the purpose of the discourse.

The degree to which the lexical semantics of the linking verb in political discourse varies depending on the cognitive and linguistic factors that influence the formation of the whole meaning of the sentence in which they are involved.

In some cases, it is possible to refer to the lexical-grammatical categorization of pure functional linking verbs according to the needs of the discourse, given the linking verb to the extent of lexical meaning. The functional typology of the linking verbs can be described in terms of their use in the discourse as a complete language unit, expressing a certain categorical meaning in the context on the basis of a functional-semantic approach.

In the sentence describing the sign's belonging to the subject, the linking verb is used in a monovalent verbal construction, which is syntactically meaningless, excluding the position of the object. An object is an element of an event that is directed to the phenomenon or, to some extent, included in that event. The proposition structure, called "subject and its description", requires the identification of a single participant of the event, namely, the constituent of the event, which does not affect any objects in existence. The cognitive justification for the absence of an object requires the use of intransitive verbs as a noun between nouns and characters, which "do not connect with anything other than the subject

⁶⁰Болдырев, Н.Н. Функциональная категоризация английского глагола //Н.Н. Болдырев. - СПб.- Тамбов: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена и ТГУ им. Г.Р. Державина, 1995а. - 139 с

of the sentence; such connection is easily linked with the adjective rather than the additional, secondary transitive verb.”

The lexical meaning of the verb determines the possibility of its grammaticalization in the context of the communicative intent of the political discourse to fulfill its linking function.

Considering the linking verbs representing three distinct (classifiable, locative and existential) meaning combinations, according to Yu.D.Apresyan, understanding the linking-copulative meaning, firstly, feelings, ideas, places and existence by means of semantics denoting its other different forms is logically true. The meaning of existence is indispensable in the concept that interprets motion as "existential forms of matter"⁶¹.

Thus, verbs concerned with different structural languages, such as existence, place, and subjective behavior of a particular character, which serve as the source of character recognition in the event, can express the connotation of the sentence.

The linking verb is a language unit that is not used independently, combines with the noun, comes after the ruling element and serves as a predicative construction⁶². It gives verbal character to the words that are not verbs. It serves to describe different forms of the meaning: tense, person, number and mood. For example: *democrats* (element – *dir (are)* is not used) – *were democrats* and others. Linking verb is used as a copula. Linking verbs have the following forms in Uzbek. They are *эрур, эди, экан, эмиш* and *эса* (in the past: *эрди, эркан, эрмиш, эрса*), these are originally taken from the stem “эр”. The meaning of this core refers to the meaning of the verb "бўл" today.

For example: *Биз можарони дипломатик йўл билан ҳал этиш тарафдоримиз, иттифоқчиларимиз эса сиёсий ечимдан кўра ҳарбий ҳаракатларни бошлашни афзал кўришмоқда... ..иттифоқчиларимиз бўлса...*[newspaper “Uzbekistan ovozi”, 2019].

In the compound verb that is formed with the help of linking verb, the natural part of the noun does not change, but the linking verb changes. There are two situations:

1. The forms *экан, эмиш* and *эрур* are conjugated in the way of the noun - these are the verbs in the shape of noun: they take full forms of conjugaters. For example: *танқид қилган экансан, танқид қилган эмишсан, танқид қилган эрурсан -танқид қилгандирсан -танқид қилгансан.*

2. The forms *эди, эса* are conjugated in the way of the verb - these are pure verbs: they take short forms of conjugaters. For example: *танқид қилган эдим, танқид қилиб эдим, танқид қилган бўлсам.*

A compound verb with a linking verb may be used to express the meaning of a condition or time when it is a composite sentence. For example: *“Бугунбутунжаҳонлодидатурганҳалэтилишикечиктириббўлмасмуаммоларкў паярэкан, давлаторганларишигаянгичаёндаишишишарт, дебайтганэдипрезидентимиз*[newspaper “Халқсўзи”, №13, 2018].

⁶¹ Аapresyan; Ю.Д. Синонимия ментальных предикатов: группа «считать» // Аapresyan Ю.Д. // Логический анализ языка. Ментальные действия. – М.: Наука, 1993. –С. 7–22.

⁶² Ҳожиев А. Тўлиқсиз феъл. Филол.фан.д-ри...дис.-Тошкент, 1968. -23 б

The meaning which is being expressed by linking verb may refer to the whole combination or sentence, not just to the word, but to the character of the device:

Мустақилликнинг дастлабки кунларида ёқ Президентимиз

“Ўзбекистоннинг келажак буюк бўлади, бу кунлар жудаяқин”, - деб халқимизни шон-чобилан эртангикунга бошлаган эдилар. Собиқ иттифоқ даврида аҳолининг турмуш даражаси жуда паст эди [newspaper “Маърифат”, №26, 2018].

The use of one of the forms of *эди, экан, эмиш* in one predicate is basic in modern Uzbek language. But there are cases that two linking verbs are rarely used in one predicate.

“Жаҳон ҳамжамиятида ўз мавқеини мустаҳкамлаш учун барча йўналишларни ислоҳ этаётган, ўзгараётган Ўзбекистоннинг эртаси бундан-да порлоқ бўлишига ҳаммада интилиши ва ҳаракат бор эдими экан!?”

[newspaper “Маърифат”, 2018].

In such cases, usually, one or each of the linking verbs is used in short form: like *бор эдимкан*.

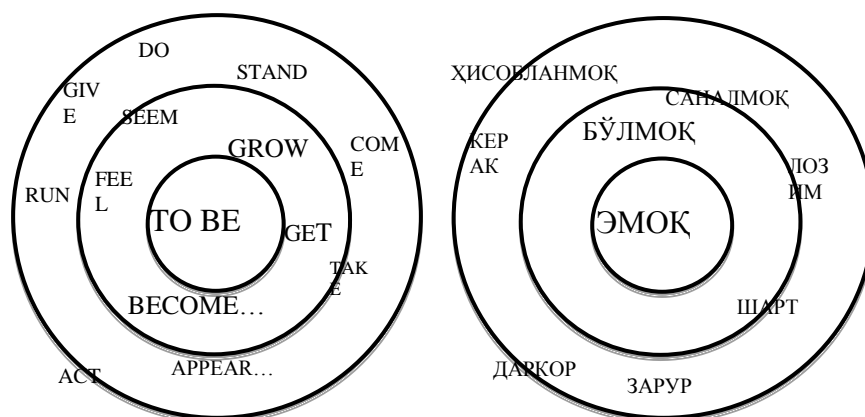
The use of linking verbs in the political discourse is not only evolving in the discourse of representatives of the entire political world, but also in the course of the speech to inform listeners about any aspect of public life and to facilitate dialogue that is an important tool in strengthening diplomatic relations. In turn, the accuracy and impressiveness of the political discourse enable to deliver the intended idea completely to the audience, and to ensure the accuracy of the political speech.

The third chapter of the dissertation is entitled "**The classification of linking verbs in political discourse**", in which the problem of classifying linking verbs in political discourse based on speech intention and the ways of expressing of conceptual semantics of linking verbs in political discourse are analyzed. The theoretical conditions of full expression of the semantics of linking verbs by the verbs in the languages being studied are explained.

Understanding the independent verbs as a link determines the possibility of expressing the characters of the syntactic concept of "verbal linking". This concept is based on the category of emotions linking the primary structure. The term "Intention" is so widely used in linguistics, we should consider that the definition given by D.V. Kolesov is important. She gives the following definition: "Intention" is the basic category of textual activity that expresses the communicative intent of the speaker or writer. "Intention" is closely linked to the communicative situation. This is because the situation of communication reflects the uniqueness of human behavior and relationships. The linking verbs in the languages are elements of language that are actively involved in all these situations⁶³.

⁶³Колесова Д.В. Интенция как базовая категория текстовой деятельности. Мир русского слова, МИРС 2009. № 2, М., 28-31 с.

The position of English and Uzbek linking verbs in the nuclear(centre) and periphery

The core of this category also consists of the verbs that can describe the function of linking, and that can legitimately define the lexical meaning.

Classifying such kind of verbs in political discourse in the languages being studied is of importance. The conceptualization and categorization of the human world in modern linguistics is based primarily on the empirical experience, on the perception of the objects of existence. The power of the receiver, which is strongly influenced by the language, cannot be a simple recording of emotional and sensory transmitters; this is a cognitive process that involves memory, thinking, and memory⁶⁴. Sensor-perceptive processes help to distinguish between the features and signs of real world objects, which is reflected in the lexical ("primary") category of the substance. Core elements of the functional category of linking verbs are the verbs representing the nature of the main determinants of the relationship between the subject and the mark of the subject by the human being.

Also, the verbs *look, sound, smell, taste, feel* are considered to be categorical units, since they can express both active and passive perception, that is, the sense that they are "getting an impression" (actional realizing) with the subject-agent and the state of "getting an impression" (non-actional realizing) with the subject-patience, the executor of the predetermined sign. In the political discourse, we will compare the examples that show the actional and non-actional categorization of these verbs: *The President of Turkmenistan said that If our peace treaty is complex and faithful, The relationship between Uzbekistan and Turkmenistan will look nice in a few years* [newspaper "Uzbekistan Today", №14, 2018].

In the example if we pay attention to the reasons why the President of Turkmenistan is using the linking verb "look" in his speech, it is clear that the speaker wants to deliver his speech as soft, objective and clear as possible, thinking of how people perceive what is being said before speaking as a representative of Eastern, Turkish and Islamic culture. As a result, he uses the linking verb "look" to maximize the impact of his speech on the audience. There is no subjectivity or boasting here, but only a small hint of how it is perceived from the outside, through

⁶⁴Кубрякова, Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира //Е.С.Кубрякова; Рос. акад. наук, Ин-т языкознания. - М: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.

this small gesture the speaker addresses to - *persuasion* which is one of the most important factors in the political discourse.

Realizing the verb in a certain categorical meaning occurs on the scale of discourse and constitutes the essence of the functional categorization of the verb. This means that the understanding of the verb as a linking element in the syntactic position between nouns and requires functional categorization as a link.

This group includes sensory perceptive semantic verbs in English such as feel, look, appear, smell, sound, taste. However, we rarely find such cases in Uzbek and Russian. They conceptualize it as a physiological sensitivity in the linguocultural background by specifying how the character is perceived. It is important to classify such verbs in the political discourse of studied languages .

They define the method of accepting the mark as a physiologic feeling. The definitive categorical sense of the verb occurs on the basis of the discourse and constitutes the substance of the functional classification of verbs. Understanding the verb in the syntactic position between these nouns means that it requires functional categorization as a linker.

N.N. Boldyrev points out that understanding is an element involved in the functional relationship between expression and the grammatical process associated with the classification of the main types of communication between them. He interprets it as the main type of effect that influences on the meaning of the sentence between understanding it as the categorical meaning of the verb and a functional element in the sentence.⁶⁵

The categorization is accomplished through weakening the categorical meaning and the functional use of new category-based prototyping features on the basis of new conceptual relationships between substituting meaning and disclaimed event representing the new meaning.

The categorization is the syncretic presentation of the different meanings at the same time due to the actualization of various types of prototypical signs.⁶⁶

Different category of linking verbs makes it possible to estimate the interaction of systemic meaning and functional content in the process of grammaticalization of the verb coming from the linking function.

The sign is the fact that the certain state of the subject is preserved and is perceived by means of a linking verb which serves to indicate the existence without change in the semantics of the language. When the verb with complete meaning expresses the meaning of functional relativity, it conceptualizes the stability of sign and relationships, in which lexical and grammatically the focus is on preserving some or all of the characteristics of a particular period of time, for example: *The American president Donald Trump said that the peace agreement remains forever* [newspaper “*New York Times*”, №14, *The USA*, 2018]. According

⁶⁵Болдырев, Н.Н. Теоретические аспекты функциональной категоризации глагола // Болдырев Н.Н. // Моделирование процессов функциональной категоризации глагола: Кол. моногр. - Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 2000а. - С. 5-46.

⁶⁶Ўша асар. – с. 56.

to BBC news *Bermuda Triangle has still been staying mysterious* [newspaper "The Guardian", № 94, Great Britain, 2018].

In our opinion, not using the actual forms indicates that they emphasize the precise time of the occurrence of the event and describe it in its long-term aspect, and the characters of the peculiarities do not limit the time interval, and their distance is derived from their semantics. The unchangeable state of the subject can be conceptualized by the full verbs in the function of functional linker denoting action and place. In the semantics of these verbs, continuation of the component of a certain action or a situation is specialized. Behavioral attitudes such as *stand, sit, and lie* typically focus on keeping a particular body of consciousness or natural affinity, and fills it with information about its position in space: *Scientists stated that nowadays most people in Africa stand hungry* [newspaper "New York Times", №14, The USA, 2018]. *Speaker sat tremulous, half ashamed after the meeting* [newspaper "The Guardian", №78, Great Britain, 2018]. *According to statistics there are a lot of areas that are lying empty in the world* [newspaper "The Wall Street", №122, The USA, 2018].

The foregoing examples demonstrate that the verbs in studied languages expressing the meaning of affiliation are capable of constituting a symbol of stability, noting that the subject is preserved.

CONCLUSION

1. Language is not merely a communication tool for human beings but also a means of knowing, perceiving, understanding and systemizing the knowledge obtained about the universe, naming things and happenings, as well as a system of grouping it. The language performs the nominative, communicative and emotive functions as a system of signs.

2. While the essence of political discourse is focused on the expression of different relationships on the basis of various ideas, opinions, concepts and views, the significance of linking verbs in the languages firmly increases in this direction of discourse.

3. It is observed that the verbs existing the languages functionally denote the function of grammatical linker. The verbs functionally denoting the meaning of linker drops into the transition zone between the linguistic categories of independent and auxiliary verbs, and it proves that there is no strict categorical borders between them. The verbs, lying in the concept of "verbal linking" on the basis of the formation of the sentence meaning, makes the category of linking verbs. It is revealed that the distinctive feature of this concept (its main function) is the combination of linguistic and non-linguistic knowledge, taking into account the integrative nature of linguistic and extralinguistic phenomena.

4. Although the concept of "verbal linking" consists of the grammatical knowledge of the subject and the completeness of the substance in the syntactic noun construction, it also reflects certain conceptual content, such as extralinguistic knowledge.

5. Knowledge of the existing relationships between objects and symbols in the universe constitute the cognitive basis of the meaning of the connotation of the verbs connecting together.

6. The main characteristics of the linking verb in languages is its grammaticalization – agrammatical meaning based on the lexical meaning. Grammaticalization appears as a consequence of linguistics from the lexical point of view to grammatical meanings, in which it expresses the abstract content by means of definitions. From the point of view of cognitive approach, grammaticalization of an independent verb means that the conceptual description of a lexical unit is completely degraded and that it expresses linguistic conceptual signs.

7. The degree of the grammaticalization of the linking verbs, division into central and peripheral elements indicates that the category they form is not the same. It is established that the primary core containing verbs with sensory-perceptual semantics in the languages is equally distant from the original core of the category of independent and auxiliary verbs, distinguishing between lexical and grammatical meanings.

8. Because the verbs of auxiliary parts of speech are more abstract than a specific lexical meaning, their semantics retains a component that refers to the spatial character of the sign with respect to the subject, and the variable or constants, that is, a fixed, permanent, variable relationship, are perceived, as a result of a change in status or the preservation and manifestation of a particular condition. At the same time, a particular kind of relationship between a subject and a complement with the help of a linking verb in a sentence is identified, and it is explained that the verb is conceptualized as a productive, fictitious or existential relation, depending on the generalized semantics.

9. When the verb is used in the function of link, the lexical semantics retained the lexical-grammatical categorization of the lexical semantics as an independent unit within the actional and non-actional categorical meanings. Analysis of the material showed that the syntactic structure of S + Vcop + Compl was the main factor in the understanding the full verbs as linking verbs in English, while the syntactic structure in the form of S + Compl + Vcop in Uzbek was lexical-grammatical categorization of certain linking verbs.

10. The verbs of the transition to the zone of independent parts of speech in English are analyzed syntactically expressing the connotation of the linking verbs together with their initial lexical meaning, requiring the grouping of verbs connecting them as actional-linking, procedural-linking and qualifying-linking.

Thus, the linkage meaning of the meaningful verbs in political discourse occurs based on the contextual interaction of lexical and grammatical meanings within the component of the verb, and this case is determined by a number of linguistic and cognitive factors. The cognitive mechanism of the realization of the meaning of linking in discourse is to activate the relation of the subject to its own sign in communication act.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSC.03/30.12.2019.FIL.05.02 ПО
ПРИСУЖДЕНИЮ УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ФЕРГАНСКОМ
ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

**КОКАНДСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
ИНСТИТУТ**

ЭРГАШЕВ МУХАММАДЖОН РАХМОНОВИЧ

**ФУНКЦИОНАЛЬНО - СЕМАНТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ
ГЛАГОЛОВ – СВЯЗОК, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ПОЛИТИЧЕСКОМ
ДИСКУРСЕ**

10.00.11-Теория языка. Прикладная и компьютерная лингвистика

**АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии (PhD) по филологическим наукам**

ФЕРГАНА - 2020 год

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан за №В2020.2.PhD/Fil.63.

Диссертация выполнена в Кокандском педагогическом государственном институте.

Автореферат диссертации на трех языках (узбекский, английский и русский (резюме)) размещен на веб-странице Научного совета по адресу www.tashgiv.uz и на Информационно-образовательном портале «Ziyonet» www.ziyonet.uz

Научный руководитель: **Кулдашев Акром Махмудович**
кандидатфилологических наук, доцент

Официальные оппоненты: **Набиева Дилора Абдулхамидовна**
доктор филологических наук, профессор

Умарова Наргиза
кандидат филологических наук

Ведущая организация: **Наманганский государственный университет**

Защита диссертации состоится « ____ » _____ 2020 года в _____ часов на заседании Научного совета DSC.03/30.12.2019.FIL.05.02.приФерганском Государственном Университете.

Ознакомиться с диссертацией можно в информационно-ресурсном центре Ферганского государственного университета.

Автореферат диссертации разослан « ____ » _____ 2020 года.

(протокол рассылки за № _____ от « ____ » _____ 2020 года)

А.А. Касимов

Председатель Научного совета
поприсуждению ученых степеней,
доктор филол. наук, профессор

И.Т. Ходжалиев

Ученый секретарь Научного советапо
присуждению ученых степеней,
кандидатфилол. наук

А.М.Мамажонов

Председатель Научного семинара при
Научном совете по присуждению
ученых степеней, доктор филол. наук,
профессор

ВВЕДЕНИЕ (резюме диссертации доктора философии (PhD))

Цель исследования-анализфункционально-семантическихсвойствглаголов-связок,использующихсявполитическомдискурсе.

Задачи исследования:

- изучитьпроблемуконцептуализацииглаголов-связокв политическом дискурсе изучаемого языка;
- дифференцироватьихфункционально-семантическиевозможностейвполитическомдискурсе наосновесравнительног оанализаглаголов-связок;
- изучитькатегориально-функциональныевозможностизначенийгруппглаголов-связок в политическом дискурсе разносистемныхязыков;
- определитьспомощьюсемантико-структурногоанализаотношениеглаголов-связок сдругимигруппамиглагольныхзначенийв политическом дискурсе.

Научная новизна исследования:

- различныеаспекты,такиекакфункциональноеприменениеглаголов-связоквполитическомдискурсевовсехтипахполитико-публицистическихтекстовиихболееширокоеилиболееузкоеиспользованиевра мкахзначенияглаголовсвязок;
- контекстуально-семантическиеособенностиглаголов-связок,используемыхвполитическомдискурсе,описанынаматериалеизучаемых языков;
- методическиактивнымиглаголами,используемыевполитическомдискурсеизуч аемыхязыков,былиопределенытакиеглаголы,каксчитать,считаться,говориться ,делать,был(-о),есть;
- выделенытакиепотенциальныевозможности,каксемантические,дискурсивные, рефлексивные,выражения,преувеличения,связивпроцессекомбинаторикиглаг оловсвязоксглаголамисубъективногодействия;
- центральные(ядро)ипериферическиеграницыглаголов-связоквизучаемыхязыкахкакполяопределяютсяиобосновываютсяфункциисое динения,образованиялексическогозначения,обеспеченияпредикативности.

Научная и практическая значимость результатов исследования.

Научная значимость исследования определяется тем, что полученные результаты могут служить основой при проведении научных исследований по сравнительной грамматике английского, русского и узбекского языков, написании диссертации, статей и монографий.

Практическая значимость диссертации может быть полезна при создании учебников, учебных пособий, учебно-методических пособий и словарей, а также разговорников на английском, русском и узбекском языках.

Внедрение результатов исследования. Наосновенаучныхисследованийофункционально-

семантическом изучении глаголов связок, используемых в политическом дискурсе:

важным вкладом в реализацию Национальной государственной программы развития школьного образования в Узбекистане на 2004-2009 годы в Кокандском государственном педагогическом институте являются данные по изучению языковых явлений в рамках дискурса когнитивной лингвистики, разработанные в рамках антропоцентрической парадигмы, в программах 2007-2008 года № XIX - 1-29 «Создание учебника по внедрению новых педагогических технологий в преподавании немецкого языка для бакалавров на нефилологических факультетах высшего образования Узбекистана» (руководитель проекта Ф. Тилляходжаева) (справка №1611 Кокандского государственного педагогического института от 25 сентября 2019г.). Результаты диссертации служат основой для решения проблем функционального сходства и различий глаголов связок, используемых в политическом дискурсе разно-системных языков, характера глаголов связок в изучаемых языках, их методов и особенностей дискурса;

научные выводы по исследованиям на основе систематического анализа лингвокультурных и контекстуальных, функционально-семантических и категориальных особенностей глаголов связок и общих глаголов связок, их семантико-стилистические и категориально-функциональные возможности, которые формируются в политическом дискурсе, по изучению лингвистических явлений в рамках того или иного дискурса когнитивной лингвистики, сформированные и развитые в антропоцентрической парадигме, были использованы в международных проектах под руководством А.Нажмеддинова в 2015-2018 годы ModeNED-«Модернизация дисциплин, касающихся здравоохранения в институтах и университетах», и под руководством С.Ахмадалиевой проект под номером 574097-EPP-1-2016-1-CY-EPPKA2-SBHE-JP на 2016-2019 годы. «RUECVET: «Пилотирование Европейской системы перевода зачетных единиц (кредитов) для профессионального образования и обучения (ECVET) в национальных системах профессионального образования и обучения России и Узбекистана» (2016-2019 г.г)». В результате он был полезен для предоставления информации о структуре глаголов связок разносистемных языков, об их отличиях от других глаголов, а также о сходстве и различии таких глаголов в языках;

аналитические заключения и теоретические выводы о функционально-семантическом изучении глаголов связок в политическом дискурсе были использованы при подготовке радиопередач под рубрикой «Бедорлик» Национальной телерадиокомпанией Узбекистана (Национальная телерадиокомпания Узбекистана, справка унитарного предприятия телерадиоканала «Узбекистан» от 19 октября 2019 г. O'z/R-1- № 186). В результате важность структуры глаголов связок в языках, и их функционально-семантические особенности в политическом дискурсе при дифференциации этих глаголов от других была обосновано в ходе трансляции.

Структура и объём диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы. Общий объём диссертации составляет 144 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; part I)

1.Эргашев М.Р. Боғловчи феъллар семантикасининг таҳлили майдон назарияси нигоҳида // Хорижий филология, Илмий-методик журнал. СамДЧТИ. – Самарканд, 2010 – №3-36. – Б. 41-44(10.00.00 №18).

2.Эргашев М.Р. Применение теории поля при анализе семантики глагола связи // Вопросы филологических наук. – Москва, 2012,– № 6 (58). – С. 50-52(10.00.00. № 1).

3.Эргашев М.Р. Боғловчи феълларнинг макон маъносини билдирувчи сўзларни бириктиришдаги семантик парадигмаси. ЎЗМУ ХАБАРЛАРИ. Илмий-методик журнал. ЎЗМУ. – Тошкент, 2018.–№1-4. – Б. 492-495(10.00.00 №18).

4.Эргашев М.Р.Сущность и функции связочного глагола в современном английском языке. Teaching foreign languages and applied linguistics. International conference proceedings.– Tashkent, Uzbekistan, 2018. – Б. 76-79.

5.Эргашев М.Р.The functional aspects of English linking verbs// Экономика и социум.Журнал.–Россия, г. Саратов, 2019, –№ 6(61). –С. 26-29.

6.Эргашев М.Р. Особенности функциональной категоризации полных глаголов как связочных//Актуальные вызовы современной науки, Сборник научных трудов. - Переяслав-Хмельницкий, 2019, –№6 (38). –С. 81-84.

7.Эргашев М.Р. Сиёсий дискурс ҳақида айрим мулоҳазалар // Интернаука, Научный журнал. –Москва,2019,–№ 29(111). –С. 55-57

8.Эргашев М.Р. Инглиз ва ўзбек тилларида “ Феълли боғланиш” лисоний категория сифатида//FarDU. Ilimi xabarlar-Научный вестник. ФерГУ. Илмий-методик журнал. –Фарғона, 2019–№ 6. – Б. 98-100.

9.Эргашев М.Р. Гапда предикативликни ифодалашда боғловчи феълларнинг роли//НамДУ илмий ахборотномаси– Научный вестник НамГУ.Илмий-методик журнал.–Наманган, 2019–№ 6. – Б. 297-302.

II бўлим (II часть; part II)

10.Эргашев М.Р.Боғловчи феълларнинг лексик-семантик хусусиятларини ўрганишда когнитив таҳлил имкониятлари // Филологиянинг долзарб муаммолари. Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Қўқон, 2012. – Б. 176-179.

11.Эргашев М.Р.Инглиз тилида боғловчи феълларнинг грамматик парадигмаси // Илм, фан-таракқиёт интеграцияси. Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Қўқон, 2013. – Б. 241-243.

12.Эргашев М.Р.Инглиз тилида боғловчи феълларнинг мавжудлик маъносини ифодалашдаги ўзига хос хусусиятлари // Чет тиллар ўқитиш методикасининг долзарб масалалари. Республика илмий-амалий конференция материаллари. – Фарғона, 2018. – Б. 103-105.

13.Эргашев М.Р, Ахмедов У.У.Инглиз ва ўзбек тилларида “ tobe” (бўлмоқ) феълининг модал маънода қўлланилиши хусусида // Компаративистиканинг долзарб масалалари.Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Фарғона, 2018. – Б. 94-96.

14.Эргашев М.Р.Грамматикализация связочного глагола как его основная характеристика //Формы и методы иностранным языкам в поликультурном образовательном пространстве. Республика илмий-амалий анжуман материаллари.– Ташкент, 2018. – Б. 77-80.